

ՀՀ ԳԱԱ ՏԱՐԵԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎՐ

ՀՀ ԳԱԱ տարեկան ընդհանուր ժողովի նախօրեին՝ ա/թ ապրիլի 20-ին, կայացան ակադեմիայի Մաթեմատիկական և տեխնիկական, Ֆիզիկայի և աստղաֆիզիկայի, Բնական, Քիմիայի և երկրի մասին, Հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունքների տարեկան ընդհանուր ժողովները: Բաժանմունքների ակադեմիկոս-քարտուղարներ Լենսեր Աղալովյանը, Ռադիկ Կոստանյանը, Ռուբեն Հարությունյանը, Լևոն Թավադյանը և Յուրի Սուվարյանը ներկայացրին բաժանմունքների 2022թ. գիտական և գիտակազմակերպական գործունեության հիմնական արդյունքները:

Ձեկուցումների շուրջ ծավալվեցին քննարկումներ, ներկայացվեցին երկու տասնյակից ավելի գիտական ուշագրավ զեկուցումներ:

Ապրիլի 21-ին տեղի ունեցավ ՀՀ ԳԱԱ տարեկան ընդհանուր ժողովը: ՀՀ ԳԱԱ նախագահի, ակադեմիկոս Աշոտ Սաղյանը ողջունեց ժողովի մասնակիցներին՝ ՀՀ նախագահի Վահագն Խաչատուրյանին, ՀՀ Ազգային ժողովի նախագահի տեղակալ Հակոբ Արշակյանին, ՀՀ գիտության կոմիտեի նախագահ Սարգիս Հայրապետյանին, բուհերի ղեկավարներին, ՀՀ ԳԱԱ արտասահմանյան անդամներին, գիտնականներին, հյուրերին:

Ժողովը սկսվեց ՀՀ ԳԱԱ նախագահի, ակադեմիկոս Աշոտ Սաղյանի տարեկան հաշվետու և ծրագրային ընդգրկուն զեկուցումով (կարդացեք ստորև):

Տարեկան ժողովի ընթացքում ՀՀ ԳԱԱ 2022 թվականի գիտակազմակերպական գործունեության մասին զեկու-

ցեց ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս-քարտուղար, թղթակից անդամ Արթուր Իշխանյանը:

Նա նշեց, որ ԳԱԱ նախագահության նիստերում ընտրվել և վերընտրվել են 20 գիտական կազմակերպությունների տնօրենները: Հաստատվել են «ՀՀ ԳԱԱ տեղեկագիր. Ֆիզիկա» հանդեսի գլխավոր խմբագիր և ՀՀ ԳԱԱ «Ֆիզիկայի հայկական հանդես»-ի գլխավոր խմբագրի ժամանակավոր պաշտոնակատար, նշանակվել է ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի գիտական ղեկավար:

2022 թվականին ակամավոր կենսաբան, Նոբելյան մրցանակի դափնեկիր, պրոֆեսոր Արդեն Սարգսի Փաթափության ընտրվել է ԳԱԱ պատվավոր անդամ:

ՀՀ ԳԱԱ բաժանմունքներում մշտապես քննարկվել են գիտական աշխատանքների արդյունավետության բարձրացման, կիրառական նշանակություն ունեցող ուսումնասիրությունների ընդլայնման, գիտական կազմակերպությունների աշխատանքի գնահատման հարցերը: Քննարկվել են բաժանմունքների բարեփոխումների հնարավոր ուղղությունների հարցերը: Լսվել և ընդունվել են որոշումներ ինստիտուտների ներքին կառուցվածքի օպտիմալացման՝ գործող գիտական լաբորատորիաների և խմբերի լուծարման, միավորման, խոշորացման և նորերի ստեղծման հարցերի վերաբերյալ: Շարունակաբար քննարկվել են ինստիտուտների միջև հնարավոր միջառարկայական հետազոտություններ իրականացնելու, բուհերի համապատասխան ամբիոնների հետ համագործակցելու հարցերը: Ակադեմիան անդադարեցրել է ՀՀ կառավարությունից և

վերադաս մարմիններից ստացված բոլոր փաստաթղթերին, ներկայացրել է իր առաջարկություններն ու դիտողությունները: Հատուկ ուշադրությամբ և մանրամասն քննարկվել են բարձրագույն կրթությանը, գիտությանը, երկրի պաշտպանությանը, առաջավոր տեխնոլոգիաներին, գիտության ֆինանսավորմանն առնչվող օրենսդրական և իրավական ակտերի նախագծերը, և ներկայացվել են համապատասխան դիտողություններ և առաջարկություններ:

ՀՀ ԳԱԱ տարեկան ժողովին ելույթ ունեցավ ՀՀ նախագահ Վահագն Խաչատուրյանը: Նա մասնավորապես նշեց. «Հայաստանի զարգացման ուղին պայմանավորված է գիտական ներուժի օգտագործմամբ: Եթե մենք ուզում ենք աշխարհում ունենալ մեր տեղը, միայն գիտության շնորհիվ կարող ենք դա անել: Կարևոր է հասկանալ՝ ինչ գիտություն ենք ուզում: Այսօրվա տնտեսության զարգացման գործում մեծ խնդիր ունենք գիտահետազոտական ինստիտուտների բացակայության, օրինակ՝ ռազմարդյունաբերության: Մենք պետք է ունենանք լուրջ գիտահետազոտական բազա՝ ռազմարդյունաբերություն ունենալու համար: Ակադեմիան իր յուրահատուկ դերն ունի և շարունակելու է ունենալ: Մենք ուզում ենք, որ ակադեմիան ավելի արդյունավետ աշխատի, այլ կարծիք չկա: Մենք շատ լավ հասկանում ենք, որ ունենք այդ հնարավորությունը, բազան, միտքը և պետք է օգտագործենք այն: Միջազգային մեր հանդիպումներում մենք հանդես ենք գալիս որպես մշակույթ և գիտություն կրող ժողովուրդ: Եկեք աշխատենք միասին»:

Տարեկան ժողովի ժամանակ ՀՀ ԳԱԱ արտասահմանյան անդամ Վեհարի Սաքանյանը հանդես եկավ «Կենսատեխնոլոգիան բժշկության համար. քաղցկեղի թիրախավորված թերապիա» զեկուցմամբ:

Ելույթներով հանդես եկան ՀՀ ԳԱԱ մոլեկուլային կենսաբանության ինստիտուտի տնօրեն Արսեն Առաքելյանը, ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի տնօրեն Արսեն Բոբոխյանը, ՀՀ ԳԱԱ փիլոսոփ Համբարձումյանի անվան Բյուրականի աստղադիտարանի տնօրեն Արեգ Միքայելյանը, ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի տնօրեն Աշոտ Մելքոնյանը, «Այբ» կրթական հիմնադրամի հոգաբարձուների խորհրդի նախագահ, «Գիտուժ» նախաձեռնության անդամ Արամ Փախչանյանը:

ՀՀ ԳԱԱ գիտության հանրայնացման և հասարակայնության հետ կապերի բաժին

ՀՀ ԳԱԱ ՆԱԽԱԳԱՀ, ԱԿԱԴԵՄԻԿՈՍ ԱՇՈՏ ՍԱԳՅԱՆԻ ՀԱՇՎԵՏՈՒ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄԸ

Հաշվետու տարում ՀՀ ԳԱԱ-ն գործել է 2011 թ.-ի ապրիլի 14-ին ընդունված ՀՀ օրենքով սահմանված կարգավիճակով, համաձայն որի. «Ակադեմիան Հայաստանի Հանրապետության հիմնադրած՝ հատուկ կարգավիճակ ունեցող, ինքնակառավարվող բարձրագույն գիտական կազմակերպություն է, որը կազմակերպում, իրականացնում և համակարգում է գիտելիքի վրա հիմնված տնտեսական, սոցիալական և մշակութային զարգացման համար անհրաժեշտ հիմնարար և կիրառական հետազոտությունները»:

2022 թ.-ին Հայաստանի Հանրապետության գիտությունների ազգային ակադեմիան իր գործունեությունն իրականացրել է փոփոխվող ու ձևավորվող նոր աշխարհաքաղաքական իրողությունների, երկրի առջև ծառացած նոր մարտահրավերների ու խնդիրների պայմաններում, որոնց հաղթահարմանն ուղղված քայլերը ենթադրում են նաև նոր մոտեցումներ, մոտեցումներ, որոնք պետք է առաջին հերթին պարունակեն արագ փոփոխվող աշխարհաքաղաքական զարգացումներին ու մարտահրավերներին համարժեք արձագանքներ և լուծումներ:

Հարգելի՛ գործընկերներ, հաշվետու տարում մեր հիմնական առաքելությունը պետք է լինե՛ր Գիտությունների ազգային ակադեմիայի նոր կանոնադրության ընդունումը և դրա հիման վրա ակադեմիայի նախագահությունում և համակարգում նախատեսվող բարեփոխումների ծրագրի սկիզբը: Սակայն դա կապված էր կրթության և գիտության նոր օրենքի ընդունման կամ գիտությունների ազգային ակադեմիայի մասին գործող օրենքում որոշ փոփո-

խություններ կատարելու հետ, ինչը, ցավոք, տեղի չի ունեցել, թեկուզ դրա համար ակադեմիայի ղեկավարությունը իր լիազորությունների շրջանակներում արել է ամեն ինչ:

Միևնույն ժամանակ ուզում են ընդգծել, որ ներկայումս Գիտության կոմիտեի կողմից մշակված «Գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության մասին» օրենքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի նախագիծը, որտեղ կան նաև ԳԱԱ-ի կառավարման մոդելի փոփոխության տարրեր, գտնվում է Ազգային ժողովում, ակնկալում ենք, որ այն շուտով կընդունվի, և մենք կսկսենք բարեփոխումների գործընթացը:

Ձեկույցը բաժանված է երկու անհավասար մասերի. առաջին մասում հակիրճ ներկայացվելու են ԳԱԱ 2022 թ. գիտական գործունեության հիմնական արդյունքները, իսկ երկրորդում՝ ավելի մանրամասն ընթացքի մեջ գտնվող կամ նախատեսվող փոփոխությունները, այդ թվում նաև 2023-2027 թթ. իրականացվելիք միջոցառումները:

Կառուցվածքը

Ակադեմիայի կազմում գործում են՝

○ 32 գիտական ինստիտուտներ և կենտրոններ, որոնք ներառված են հինգ բաժանմունքներում:

○ Ինչպես նաև Փորձաքննությունների ազգային բյուրոն, Գիտակրթական միջազգային կենտրոնը, Հիմնարար գիտական գրադարանը, «Գիտություն» հրատարակչությունը, Գիտության զարգացման հիմնադրամը, Հայագիտական համահայկական հիմնադրամը և Սևանա լճի

պահպանության փորձագիտական հանձնաժողովը:

Հաշվետու տարում ԳԱԱ նախագահության կողմից ընդունվել է երկու գիտական կենտրոնների ստեղծման որոշում՝

1. Մոլեկուլային կենսաբանության և Կենսաքիմիայի ինստիտուտների միավորմամբ ստեղծել Մոլեկուլային կենսաբանության և կենսաքիմիայի գիտական կենտրոն,
2. Բուսաբանության և Հիդրոպոմիկայի պրոբլեմների ինստիտուտների միավորմամբ ստեղծել Բույսերի հետազոտությունների գիտական կենտրոն:

Որոշումները ներկայացված են Գիտության կոմիտե:

Ակադեմիայի կադրային կազմի մասին

2023 թ. հունվարի 1-ի դրությամբ ԳԱԱ համակարգում աշխատում են 3451 մարդ, որոնցից 2152-ը կան ընդհանուր 62.4%-ը գիտական աշխատողներ են: Գիտական աշխատողներից 1294-ը (60.1%) ունեն գիտական աստիճան, որից 282-ը՝ գիտությունների դոկտորի, իսկ 1012-ը՝ թեկնածուի գիտական աստիճան:

Ասպիրանտների մասին

Գիտությունների ազգային ակադեմիայի կազմակերպություններում ներկայումս սովորում են 95 ասպիրանտներ, որոնցից 26-ն ընդունվել են 2022 թ.-ին: Պետք է նշել, որ վերջին տարիներին ասպիրանտական շատ տեղեր թափուր են մնում: Եթե համեմատենք ասպիրանտուրայում սովորողների ընդհանուր թիվը ոլորտի աշխատողների և մասնավորապես գիտական աստիճան ունեցողների թվաքանակի հետ, ապա ներկայումս ասպիրանտների >2

ՀՀ ԳԱՄ ՆԱԽԱԳ-ԱՀ, ԱԿԱԴԵՄԻԿՈՍ ԱՇՈՏ ՍԱՂՅԱՆԻ ՀԱՇՎԵՏՈՒ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄԸ

➤ 1 պատրաստման դիմամիական ավելի բարձր է, քան 1980-ականների վերջերին: Հետևաբար՝ խնդիրն այսօր ոչ թե քիչ քանակի ասպիրանտ պատրաստելն է, այլ գիտության ոլորտում նրանց հետագա ամրապնդումը:

Ակադեմիան նախատեսում է իրականացնել մի շարք ծրագրեր, որոնք ուղղված են հենց այդ խնդրի լուծմանը:

2022 թ.-ին ԳԱՄ գիտական կազմակերպությունները շարունակել են իրականացնել իրենց հիմնական գործառնությունները. կատարվել են հիմնարար և կիրառական բնույթի հետազոտություններ գիտության բոլոր հիմնական բնագավառներում, բյուջետային և արտաբյուջետային ֆինանսավորման հաշվին որոշ չափով արդիականացվել են գիտական ենթակառուցվածքները, զարգացել է միջազգային համագործակցությունը, ակտիվացել է համրապետության ռազմարդյունաբերության համակարգի տարբեր օղակների աշխատանքներին մասնակցությունը:

ԳԱՄ և նրա համակարգի ինստիտուտների՝ 2022 թ.-ի գիտական գործունեության արդյունքները ներկայացվելու են համառոտ, քանի որ դրանք մանրամասն շարադրված են ակադեմիայի տարեկան հաշվետվությունում, որը տեղադրված է մեր ինտերնետային կայքում և հասանելի է բոլորին:

Ֆինանսավորման ծրագրերը

2022 թ. ընթացքում ակադեմիայի համակարգի գիտական կազմակերպությունները և կենտրոնները գիտական և գիտատեխնիկական գործունեությունն իրականացրել են ֆինանսավորման հետևյալ ձևերի շրջանակներում՝ բազային ֆինանսավորման ծրագրեր - 43, նպատակային ֆինանսավորման ծրագրեր - 7, Գիտության կոմիտեի դրամաշնորհային թեմատիկ ծրագրեր - 325, տնտեսական պայմանագրային ծրագրեր - 141:

Բյուջետային ֆինանսավորմամբ ծրագրերի քանակը նախորդ տարվա համեմատ հիմնականում չի փոխվել, իսկ տնտեսական պայմանագրային ծրագրերի քանակը նվազել է, ինչը հավանաբար պայմանավորված է պետական գույքի վարձակալության տրման պահանջների փոփոխություններով:

Հրապարակումները

Եթե անդրադառնանք թվային համեմատություններին, ապա 2021 թ.-ին ակադեմիայի կազմակերպությունների կողմից տպագրվել է 1550 հոդված գրախոսվող ամսագրերում, որից 615-ը՝ արտասահմանում, 160 մենագրություն և ժողովածու, որից 20-ը՝ արտասահմանում, 21 ուսումնական ձեռնարկ և դասագիրք: Իսկ 2022 թ.-ին՝ 1486 հոդված գրախոսվող ամսագրերում, որից 623-ը՝ արտասահմանում, 152 մենագրություն և ժողովածու, որից 19-ը՝ արտասահմանում, 14 ուսումնական ձեռնարկ և դասագիրք:

«SCOPUS» գիտատեղեկատվական շտեմարանում ընդգրկված գիտական ամսագրերում վերջին երկու տարիների ընթացքում Ֆիզիկայի և աստղաֆիզիկայի բաժանումների կազմակերպությունների հրապարակումների քանակը նույն մակարդակի է, իսկ Մաթեմատիկայի և տեխնիկական գիտությունների, Բնական գիտությունների, Քիմիայի և երկրի մասին գիտությունների, ինչպես նաև Հայագիտության և հասարակական գիտությունների բնագավառներում նկատվում է հրապարակումների թվաքանակի աճ:

Անշուշտ, գիտության բնագավառի ձեռքբերումների գիտաչափական գնահատման համար անհրաժեշտ է առաջնորդվել միջազգային գիտական համրության կողմից ընդունված չափանիշներով, մասնավորապես բարձր ազդեցության գործակից ունեցող ամսագրերում կամ հայտնի գիտաժողովների նյութերում ունեցած հրապարակումներով և այդ հրապարակումների վրա արված հղումներով:

Կիրառական գործունեության մասին

Եթե դիտարկենք կոնկրետ կիրառական արդյունքի ձեռքբերմանը միտված ծրագրերը, ապա 2022 թ. ընթացքում ԳԱՄ կազմակերպությունները ստացել են ընդամենը 16 արտոնագիր: Իհարկե, գիտական արդյունքների հետագա առևտրայնացումը կախված է ոչ միայն հետազոտության առանցքը հանդիսացող գաղափարի արդիականությունից, այլ նաև ներդրման համար անհրաժեշտ կադրային, ֆինանսական, իրավական և տնտեսական ռեսուրսների առկայությունից, ինչպես նաև շուկայական պահանջարկից և շուկայում մրցունակ լինելուց: Եվ այդ շղթայի տարբեր օղակների փոխգործակցության արդյունավետության բարձրացումը պետք է դառնա մեր գործունեության հիմնական ուղղություններից մեկը:

Պետք է փաստենք, որ կիրառական գործունեությունը համարվում է Գիտությունների ազգային ակադեմիայի և ընդհանրապես հայկական գիտության զարգացման թույլ կողմերից մեկը: Բայց, այնուամենայնիվ, ակադեմիայի համակարգում առկա են գիտական արդյունքների ապ-

րաճախյանցման մի շարք հաջողված օրինակներ:

Օրինակ, «Հայկենսատեխնոլոգիա» գիտաարտադրական կենտրոնը, որտեղ շարունակվել և զարգացվել են օպտիկապես ակտիվ ոչ սպիտակուցային ամինաթթուների, «Նարինե» պրոբիոտիկ տարատեսակների, դեղապատրաստումների, բուսական յուղերի, կենսապարարտանյութերի փոքրածավալ արտադրությունները: Հաշվետու տարում սկսվել է պատիճավորված լիոֆիլիզացված պրոբիոտիկ սերիական արտադրությունը, արտադրանքներն իրացվում են տեղական և եվրոպական շուկայում: Առանձնահատուկ ուշադրություն է արժանի «ՆԱՐԱՐԳԻՆ» մոր կոմպլեքս պրեպարատը, որը երկու շտամների կուլտիվացման արգասիք է, շտամներից մեկն արտադրում է պրոբիոտիկ, իսկ մյուսը՝ արգինին, և արտադրանքը երաշխավորված է որպես պրոբիոտիկ շաքարային դիաբետով հիվանդների համար: Պրեպարատը բավականին մեծ հետաքրքրություն է առաջացրել եվրոպական շուկայում, վերջերս մոտ 50000 հազար մմուշ փոխանցվել է տարբեր օտարերկրյա ընկերությունների փորձարկման նպատակով, մասնավորապես չեխական «ԳԵՍՏԵՐ», լեհական «Թոմաս ՋՄԲՅ», ավստրիական «ՎԻՎԱՍԼՆ», բելոռուսական «Միկոնիկ Թեքնոլոգի», ռուսական «ԲԻՈՆԱ» ընկերություններին:

Հայաստանի Հանրապետությունում այսօր խիստ հրատապ և պահանջված խնդիր է մնում կենսապարարտանյութի արտադրությունը, պայմանավորված ամոնիումային սելիտրայի գնի կտրուկ աճով, այն մոտ 4 անգամ թանկացել է, իսկ դա լուրջ խնդիր է մեր գյուղատնտեսության համար: Մյուս կողմից, ԳԱՄ «Հայկենսատեխնոլոգիա» գիտաարտադրական կենտրոնն ունի այլընտրանքային տարբերակ՝ կենսապարարտանյութ, որն իր արդյունավետությամբ չի զիջում սելիտրային և էկոլոգիապես անվտանգ է: Սակայն կենտրոնի արտադրական հնարավորությունները բավարարում են հանրապետությունում առկա պահանջարկի մինչև 5%-ը: Այդ կապակցությամբ անցած տարի ես կառավարությունում կենսատեխնոլոգիական գործարան կառուցելու հարց են բարձրացրել, սակայն մոտ երկու ամիս ակտիվ քննարկումներից հետո այն կարծես թե մոռացության է մատնվել: Այսօր կենտրոնի ղեկավարությունն աշխատում է մասնավոր սեկտորի ներգրավմամբ կենտրոնի բազայի վրա մինի գործարան կառուցելու ուղղությամբ, մասնավորապես բանակցություններ են տարվում «ՊրոմԲիտ ՖԱՐՄԱ» ընկերության հետ:

Գիտական արդյունքների ապրանքայնացման հաջողված օրինակներից է նաև Օրգանական և դեղագործական քիմիայի գիտատեխնոլոգիական կենտրոնում շարունակվող «Դիտիլին», «Գանգլերոն», «Տիոդին» և «Կապրոֆեր» դեղապատրաստումների արտադրությունը, որոնք այսօր արտահանում են Բելառուս:

Կիրառական գործունեությամբ արդյունավետ զբաղվում է նաև Քիմիական ֆիզիկայի ինստիտուտը, որտեղ իրականացվում են մի շարք հատուկ նշանակության ծրագրեր: Նույն կարգի աշխատանքներ իրականացվում են նաև Ռադիոֆիզիկայի և էլեկտրոնիկայի ինստիտուտում:

Ֆիզիկական հետազոտությունների ինստիտուտում նախատեսվում է համատեղ քվանտային կենտրոնի կազմավորում ՌԴ Սկոլտեխի հետ, գործընթացները բանակցությունների փուլում են:

Կիրառական արդյունքների ձեռքբերմանն ուղղված

հետազոտությունների խթանման հետաքրքիր օրինակ է Մաթեմատիկայի ինստիտուտի նախաձեռնությամբ ստեղծված համագործակցային հարթակը, որի շրջանակներում կազմակերպությունը կան անհատ գիտնականը կարող են ձևակերպել իրենց խնդիրները, որոնք լուծում կարող են ստանալ Մաթեմատիկայի ինստիտուտի հետ համագործակցությամբ: Մենք նախատեսում ենք ավելի ընդլայնել այդ նախաձեռնությունը և կազմակերպել ԳԱՄ կազմակերպությունների ձեռքբերումների ու ունակությունների ցուցադրման խոշոր միջոցառումներ՝ կրթական, գիտակրթական, գիտատեխնոլոգիական և այլ շահագրգիռ կազմակերպությունների ներգրավմամբ:

Ապրանքայնացման ենթակա մշակումներ առկա են նաև ակադեմիայի այլ ինստիտուտներում, սակայն դրանցով լուրջ չեն զբաղվել ոչ ինստիտուտները, ոչ էլ նախագահությունը: Այսօր դա մեր գլխավոր ռազմավարական խնդիրներից մեկն է, աստիճանաբար ֆունդամենտալ հետազոտությունների արդյունքները տեղափոխել կիրառական դաշտ, ինչը, իմ խորին համոզմամբ, ակադեմիայի զարգացման գլխավոր գրավականը կլինի:

Բոլորս էլ լավ հասկանում ենք, թե գիտության կիրառական ուղղության զարգացումն ինչպիսի ռազմավարական նշանակություն ունի Հայաստանի Հանրապետության համար, մի երկրի համար, որը չունի բնական հարստություններ: Սովետմիության տարիներին կային մեծ թվով ճյուղային ինստիտուտներ, այդ թվում նաև Հայաստանում, որոնք զբաղվում էին հիմնարար հետազոտությունների արդյունքները կիրառական դաշտ տեղափոխելու և դրանց հետագա ներդրման հիմնահարցերով: Այսօր այդ ինստիտուտները չկան, անկախության առաջին տարիներին, ես կասեի, մասնավորեցման ոչ պետականամետ քաղաքականություն կիրառելու հետևանքով, այդ ինստիտուտները վերացան որպես այդպիսի: Եվ այսօր ՀՀ-ում այլ հետազոտական ինստիտուտներ չկան, միայն ԳԱՄ-ի համակարգի գիտական կազմակերպություններն են մնացել, և դրանք էլ պետք է օգտագործել կիրառական գիտության զարգացման համար, եթե իհարկե մտածում ենք գիտահենք տնտեսություն կամ գիտահենք ռազմարդյունաբերություն ունենալու մասին: Ցավոք, պետական գերատեսչությունների կողմից պահանջարկով պայմանավորված որևէ պատվեր առ այսօր ակադեմիան չի ստացել:

ԳԱՄ-ի ղեկավարությունը, լավ հասկանալով խնդրի հրատապությունն ու կարևորությունը, այսուհետև ինքն է հանդես գալու ծրագրերի նախաձեռնությամբ: Դրանց մասին ես կխոսեմ ելույթի երկրորդ մասում:

Այս ուղղությամբ մենք պլանավորում ենք կազմակերպել քննարկումներ մասնավոր սեկտորի հետ, գործարարների և արտադրողների հետ, արդյունքում, համոզված եմ, կգտնվեն համագործակցության եզրեր: Առաջին հանդիպումը նախատեսվում է մայիս ամսին, և այդ հանդիպումները կունենան շարունակական բնույթ:

Սարքավորումները

2022 թ. շարունակվել է Գիտության կոմիտեի կողմից իրականացվող գիտության ոլորտի ենթակառուցվածքի, նյութատեխնիկական բազայի արդիականացման ծրագիրը, որոնց շրջանակում մրցութային հիմունքներով ֆինանսական աջակցություն է տրամադրվում գիտական կազմակերպություններին՝ խոշոր սարքեր և սարքավորումներ ձեռք բերելու նպատակով:

2019-2022 թթ. ընթացքում կազմակերպված մրցույթների արդյունքում ԳԱՄ համակարգի կազմակերպություններին տրամադրվել են ֆինանսական միջոցներ՝ 50 սարքավորումների ձեռքբերման համար: Դրանցից 8-ը հատկացվել է Քիմիական ֆիզիկայի ինստիտուտին, 6-ը՝ Բուսաբանության ինստիտուտին, 5-ը՝ Օրգանական և դեղագործական քիմիայի գիտատեխնոլոգիական կենտրոնին, 4-ական՝ Մոլեկուլային կենսաբանության ինստիտուտին ու երկրաֆիզիկայի և ինժեներական սեյսմոլոգիայի ինստիտուտին և այլն: Սակայն, ինչպես տեսնում եք, կան նաև գիտական կազմակերպություններ, այդ թվում առաջատար ինստիտուտներ/կենտրոններ, որոնք որևէ սարքավորում չեն ստացել: Այս խնդրին թեթև արձագանքել են ինստիտուտների ներկայացուցիչները բաց հարթակում քննարկումների ժամանակ, ինչը լրացուցիչ քննարկումների առարկա է:

Գիտական կազմակերպության ենթակառուցվածքների արդիականացումը սկզբունքային նշանակություն ունի՝ արդյունավետ գիտահետազոտական աշխատանքներ իրականացնելու և կազմակերպության շարունակական կայուն զարգացումն ապահովելու համար: Եվ այս իմաստով այն պետք է շարկապվի նաև կազմակերպության ռազմավարության, լուծվելիք խնդիրների կարևորության ու հիմնավորվածության և կարգային կազմի հնարավորությունների հետ: Հետևաբար՝ ներկա պայ- ➤ 3

ՀՀ ԳԱՄ ԵԱԽԱԳ-ԱՀ, ԱԿԱԴԵՄԻԿՈՍ ԱՇՈՏ ՍԱՂՅԱՆԻ ՀԱՇՎԵՏՈՒ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄԸ

➤ **4** մաններում, երբ գիտական կազմակերպությունների բազային ֆինանսավորման այլ ծախսեր հոդվածով նախատեսված ֆինանսական միջոցները կազմում են ընդհանուրի 10-15%-ը, անհրաժեշտ է գիտության ոլորտի ենթակառուցվածքի արդիականացման ծրագրի մրցույթի ժամանակ հաշվի առնել ինչպես կազմակերպության հայտը, այնպես էլ ակադեմիայի կարծիքը:

Միջազգային համագործակցությունը

2022 թ.-ին ԳԱՄ-ն շարունակել է միջազգային համագործակցությունն արտասահմանյան գիտական կառույցների և գիտությունների ակադեմիաների հետ: Մասնավորապես ստորագրվել է գիտական համագործակցության պայմանագիր Ուզբեկստանի գիտությունների ակադեմիայի հետ, նախապատրաստվել է համաձայնագիր Հնդկոգորիայի ակադեմիայի հետ, այն կստորագրվի ս.թ. հունիսին, մշակվում են համագործակցության պայմանագրեր Ռումինիայի, Չեխիայի, Ավստրիայի, Լիտվայի և Վրաստանի ակադեմիաների հետ: Պայմանավորվածություն ենք ձեռք բերել դրանք ստորագրել ս.թ. հոկտեմբերին Երևանում ՀՀ ԳԱՄ-ի 80-ամյա հոբելյանին նվիրված միջոցա-

վարչության կողմից, որը ներառում է Միջազգային կապերի, Սփյուռքի և Միջազգային դրամաշնորհների աջակցության բաժինները: Վարչությունը նախապատրաստում է գիտական և գիտատեխնիկական համագործակցության տարաբնույթ պայմանագրեր և փաստաթղթեր, սահմանում է հնարավոր համագործակցության շրջանակներ: Այն նաև տրամադրում է աջակցություն ակադեմիայի կազմակերպություններին, առանձին գիտական խմբերին ու անհատ աշխատողներին ինչպես համագործակցային սիսեմաներ մշակելու և ներդրելու, այնպես էլ տարբեր դրամաշնորհային ծրագրերի հայտեր կազմելու ուղղությամբ:

Ֆինանսավորումը

○ ԳԱՄ բյուջետային և արտաբյուջետային ընդհանուր ֆինանսավորումը 2022թ. կազմել է 17 մլրդ 251 մլն դրամ, ինչը 2021թ. համեմատ աճել է 68.1% -ով: Նշենք, որ արտաբյուջետային ֆինանսավորման մեջ ներառված են նաև ԿԳՄՍ նախարարության խողովակներից դուրս պետական բյուջեից ֆինանսավորված ծրագրերը կամ ծառայությունները:

○ Բյուջետային ֆինանսավորումն ավելացել է

ռումների շրջանակներում:

Քննարկման փուլում են Ռոսատոմ կորպորացիայի և «Կուրչատովի ինստիտուտ» ազգային հետազոտական կենտրոնի հետ համագործակցությունների ձևաչափերը:

Ուզում են անդրադառնալ ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի և Ռուսաստանի գիտությունների ակադեմիայի միջև 2021թ. ստորագրված գիտատեխնիկական համագործակցության ճանապարհային քարտեզի ներդրմանը, որը ներառված է հայ-ռուսական միջկառավարական տնտեսական համագործակցության պայմանագրում: Համագործակցային ծրագրերի արդյունավետությունը զգալիորեն կբարձրանա, եթե ստեղծվեր երկկողմ գիտական համագործակցության հարթակ, ինչը հնարավոր է իրականացնել մասնավորապես ՀՀ գիտության կոմիտեի և Ռուսաստանյան գիտական հիմնադրամի միջև պայմանագրի ստորագրման պարագայում: Այդ հարցով մեզ բազմիցս դիմել են ինչպես մեր, այնպես էլ Ռուսաստանի գիտությունների ակադեմիաների ինստիտուտների տնօրեններ և առանձին գիտաշխատողներ:

2022 թ. ակադեմիայի ինստիտուտների կողմից իրականացվել են 65 միջազգային դրամաշնորհային ծրագրեր, կազմակերպվել են 51 միջազգային գիտաժողովներ, սիմպոզիումներ և այլ միջոցառումներ: Իրականացման ընթացքում են եվրոպական «Հորիզոն 2020» ծրագրի 9 և Միջազգային գիտատեխնիկական կենտրոնի 5 նախագիծ: Մի քանի օր առաջ խոշոր ՄԳՏԿ դրամաշնորհ է շահել ՀՀ ԳԱՄ «Հայկենսատեխնոլոգիա» ԳԱԿ-ը:

Միջազգային համագործակցության բազմաբնույթ գործիքակազմեր են ընդգրկում եվրոպական միության հետազոտությունների և նորարարությունների շրջանակային, մասնավորապես «Հորիզոն 2020» և «Հորիզոն Եվրոպա» ծրագրերը, որոնց ակտիվ մասնակցություն է ունեցել Հայաստանի Հանրապետությունը:

«Հորիզոն 2020»-ի շրջանակներում դրամաշնորհներ են հատկացվել ՀՀ 53 պետական և մասնավոր կազմակերպությունների, որից 12-ը ներկայացնում են Գիտությունների ազգային ակադեմիան, ընդհանուր ֆինանսավորման ծավալը կազմել է 11 մլն 762 հազար եվրո, որում ԳԱՄ-ի և նրա համակարգի կազմակերպությունների չափաբաժինը կազմում է 6 մլն 244 հազար եվրո կամ ընդհանուրի 53.1%-ը:

Ֆինանսական ամենամեծ հատկացումները տրվել են Ֆիզիոլոգիայի ինստիտուտի, Ինֆորմատիկայի և ավտոմատացման պրոբլեմների ինստիտուտի, Ֆիզիկական հետազոտությունների ինստիտուտի, ակադեմիայի նախագահության և Էկոլոգանոոսֆերային հետազոտությունների կենտրոնի ծրագրերին:

Ամերիաժեշտ են համարում նշել, որ միջազգային համագործակցությունը ԳԱՄ կարևորագույն գործառնություններից մեկն է. այն կարգավորվում է Միջազգային կապերի

56.4%-ով, իսկ արտաբյուջետայինը՝ 131.9%-ով:

○ Բյուջետային ֆինանսավորման մեջ բազային ֆինանսավորումն աճել է 35.0%-ով, նպատակային-ծրագրայինը՝ 50.1%-ով, իսկ թեմատիկ ֆինանսավորման և պետական այլ դրամաշնորհային ծրագրերի ծավալներն աճել են համապատասխանաբար՝ 88.1% և 97.8%-ով:

Բազային ֆինանսավորման ավելացումը պայմանավորված է գիտաշխատողների աշխատավարձերի զգալի բարձրացումով, ինչը շատ կարևոր բայլ է գիտության ոլորտն ավելի գրավիչ դարձնելու տեսանկյունից: Քիչ կարևոր չէ նաև դրամաշնորհային ծրագրերի ֆինանսական ծավալների աճը՝ որպես լրացուցիչ խրախուսում առանձին գիտահետազոտական խմբերին: Սակայն դրա հետ մեկտեղ անհրաժեշտ է ավելացնել նաև բազային ֆինանսավորման այլ ծախսերի հոդվածով նախատեսված ֆինանսավորման ծավալները, քանի որ այն կոչված է ապահովելու գիտական կազմակերպության ինստիտուցիոնալ զարգացումն ավելի երկար ժամանակային հորիզոնի համար: Ակնկալում ենք, որ 2024թ. համարժեք կբարձրանա նաև բազային ֆինանսավորման այլ ծախսերի մասնաբաժինը:

2021-2022 թթ. արտաբյուջետային ֆինանսավորման ներքին կառուցվածքում զգալի է արտադրանքների կամ ծառայությունների մասնաբաժինը, ինչը կարևոր առաջընթաց է: Այդ բաղադրիչը պետք է ավելի զարգացնել՝ որպես պահանջարկով պայմանավորված հետազոտությունների իրականացում կամ ծառայությունների մատուցում, ինչն էլ իր հերթին կնպաստի ԳԱՄ ֆինանսավորման աղբյուրների դիվերսիֆիկացիայի աստիճանի բարձրացմանը:

Համեմատության համար մի քանի խոսք ՀՀ պետական բյուջեից գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության բնագավառին հատկացված ֆինանսական ծավալների, այն է՝ հաստատված բյուջեով հատկացումների մասին:

Սկսած 2021 թ.-ից զգալիորեն աճել են ֆինանսավորման ծավալները և 2021-23թթ.-ին կազմել են համապատասխանաբար՝ 17 մլրդ 947 մլն, 24 մլրդ 501 մլն և 24 մլրդ 62 մլն դրամ:

Տնտեսապես զարգացած երկրներում հետազոտությունների և մշակումների բնագավառին հատկացումները որպես ՀՆԱ-ի տոկոս եվրոպական միության համար այն կազմում է մոտ 2.5%, իսկ, օրինակ, Կորեայի և Իսրայելի դեպքում՝ 4.5%-5%: Իսկ Հայաստանի Հանրապետության դեպքում, չնայած վերջին տարիներին գիտությանը հատկացված միջոցների կտրուկ աճին, այն դեռևս բավականին ցածր է: Իհարկե, պետք է ընդգծել, որ տնտեսապես զարգացած երկրների դեպքում գիտության հատկացումների մեջ ներառված են նաև արտաբյուջետային հատկացումները, իսկ մեր դեպքում միայն բյուջետային հատկացումներն են բերված, քանի որ արտաբյուջետային հատկացումների մակարդակը շատ ցածր է, և դրանց

ավելացումն առանձնակի չի փոխի պատկերը:

Այժմ մի քանի խոսք գիտության ոլորտում ՀՀ կառավարության վերջին նախաձեռնությունների մասին, որոնք վերաբերում են գիտության և բարձրագույն կրթության ինտեգրմանը: Այդ ուղղությամբ ընդունված է պաշտոնական 3 փաստաթուղթ՝ 1 օրենք և 2 որոշում:

Ինչպես գիտեք, ստեղծվել է աշխատանքային խումբ, որը պետք է ՀՀ վարչապետին ներկայացնի բուհական համակարգի արդիականացման վերաբերյալ վերլուծական տեղեկանք: Աշխատանքային խումբն ավարտել է իր աշխատանքը, և նախապատրաստվում է համապատասխան տեղեկանքը:

Ակադեմիական կազմակերպությունների և բուհերի ինտեգրման վերաբերյալ ՀՀ ԳԱՄ-ն ներկայացրել է իր տարբերակը: Հաշվի առնելով Հայաստանի աշխարհաքաղաքական դիրքը, հայկական Սփյուռքի հնարավորությունները, ՀՀ գիտության և բարձրագույն կրթության բնագավառների ավանդույթները, դրանց ունեցած ուրույն տեղը միջազգային գիտակրթական տարածքում և գիտության ու կրթության անցնցում զարգացման անհրաժեշտությունը՝

ՀՀ-ի համար գիտության և բարձրագույն կրթության ինտեգրման արդյունավետ մոդելն ակադեմիական կազմակերպությունների պահպանումն է մեկ համակարգի մեջ, անշուշտ բարեփոխված ու նոր բովանդակությամբ և դրա սիներգետիկ փոխգործակցությունը գիտակրթական կազմակերպությունների և տնտեսվարող սուբյեկտների հետ (բովանդակային առումով այն նման է Ֆրանսիայի Գիտական հետազոտությունների ազգային կենտրոնի՝ CNRS-ի մոդելին):

Համաձայն առաջարկվող մոդելի՝ ԳԱՄ-ն կապող կամրջակի դեր է կատարում կրթության և տնտեսության միջև.

○ Իմունարար հետազոտությունների մասով այն ինտեգրվում է բուհական համակարգի հետ, իսկ

○ կիրառական հետազոտությունների ուղղությամբ համագործակցում է պետական կառավարման մարմինների և գերատեսչությունների, ինչպես նաև տնտեսվարող սուբյեկտների հետ:

Մոդելը նախատեսում է.

○ բուհի հետազոտական բաղադրիչի հզորացում և արդիականացում. դրա համար ակադեմիայի համակարգի և այլ գերատեսչությունների այն գիտահետազոտական ինստիտուտները կամ դրանց ստորաբաժանումները, որոնց գիտական գործունեությունը բովանդակային առումով լիարժեքորեն համընկնում են բուհի մասնագիտական ուղղվածությանը, կարող են իրենց գիտական ներուժով և նյութատեխնիկական բազայով տեղափոխվել բուհի հետազոտական մաս՝ փոխադարձ համաձայնության պարագայում:

○ Ակադեմիայի գիտական ինստիտուտները և բուհերի համալրված ու արդիականացված գիտահետազոտական ինստիտուտները համագործակցում են համատեղ գիտական, գիտատեխնոլոգիական լաբորատորիաներ կամ կենտրոններ ձևավորելու, համատեղ դրամաշնորհային և այլ բնույթի ծրագրերի շրջանակում: Գիտության կոմիտեն մրցութային կարգով ֆինանսավորում է նշված ուղղություններով ԳԱՄ-ի և բուհերի գիտահետազոտական խմբերի ներկայացրած համատեղ ծրագրերը (համատեղությունը՝ որպես պարտադիր պայման): Համատեղ հետազոտությունների իրականացման ընթացքում ձեռք բերված նվաճումները (հոդվածներ, մենագրություններ, գյուտեր, մշակումներ և այլն) արձանագրվում են որպես ԳԱՄ-ի և բուհի համատեղ գիտական արդյունքներ:

○ ԳԱՄ-ն համագործակցում է պետական կառավարման մարմինների հետ՝ գիտական պետական պատվերի ձևավորմանը մասնակցելու և այդ պատվերները կատարելու նպատակով, համակարգի ինստիտուտները կիրառական հետազոտությունների շրջանակում համագործակցում են տնտեսական գործունեություն ծավալող սուբյեկտների (պետական և մասնավոր) հետ:

Առաջարկվող մոդելը բավարար չափով ապահովում է նաև ակադեմիական միջավայրի ստեղծումն ուսանողների, դասախոսական կազմի և գիտական աշխատողների համար, որոնք կարող են անարգել և առանց սահմանափակումների մասնակցել ԳԱՄ-ի և բուհի կրթական գործընթացներին ու հետազոտական աշխատանքներին՝ ներառյալ ավարտական, մագիստրոսական և ատենախոսական աշխատանքների կատարումը, գործնական պարապմունքները, լաբորատոր աշխատանքները, արտադրական պրակտիկաները և այլն:

Մոդելը հնարավորություն է ընձեռում նաև ԳԱՄ-ի ինստիտուտներում և բուհերում առկա սարքավորումներն ու նյութական ռեսուրսներն օգտագործել համատեղ՝ պայմանագրային հիմունքներով դրանք գրանցելով որպես երկու կողմի գույք, նշելով յուրաքանչյուր կողմին տվյալ գույքի պատկանելության ֆինանսական չափաբաժինը:

Միջազգային պրակտիկայում նման մոդել հաճախ ➤ **4**

ՀՀ ԳԱՄ ՆԱԽԱԳ-ԱՀ, ԱԿԱԴԵՄԻԿՈՍ ԱՇՈՏ ՍԱՂՅԱՆԻ ՀԱՇՎԵՏՈՒ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄԸ

➤3 ԵՆ օգտագործում, նախադեպերն առկա են: Հատկանշական է, որ Եվրոպական հանձնաժողովի Հետազոտությունների և նորարարությունների գլխավոր տնօրինության փորձագիտական հանձնաժողովի իրականացրած ուսումնասիրության արդյունքում («Նշանոդի բարձրացում. գիտության նոր առաքելությունը Հայաստանի զարգացման մեջ», 2020 թ.) ՀՀ-ի համար որպես գիտության, կրթության և տնտեսության ինտեգրված զարգացման տարբերակ առաջարկվել է հենց այդ մոդելը:

Հետևաբար, հաշվի առնելով ՀՀ գիտական կազմակերպությունների և բուհերի ինստիտուցիոնալ կարողությունների ժամանակակից մակարդակը, ներկայում ավելի նպատակահարմար է ակադեմիական գիտահետազոտական կազմակերպությունները պահպանել որպես մեկ միասնական համակարգ, որը մի կողմից համագործակցում է բուհերի հետ՝ գիտական արդյունքի ձեռքբերման և կրթության համար ակտիվ գիտական միջավայր ապահովելու նպատակով, մյուս կողմից՝ պետական կառավարման մարմինների և տնտեսության մասնավոր հատվածի հետ՝ կիրառական գիտությունը զարգացնելու և տնտեսական շրջանառության մեջ գիտական արդյունքները ներդնելու նպատակով: Իհարկե, այս դեպքում պետք է վերասահմանել ԳԱՍ գործառնությունը և ակադեմիան դարձնել գիտական նախաձեռնությունները խրախուսող, միջազգային մակարդակի հիմնարար և կիրառական հետազոտություններ իրականացնող, պետական պատվեր կատարող, միջազգային գիտատեխնոլոգիական տարածքում իր ուրույն տեղն ունեցող ու ժամանակակից մարտահրավերներին արագ արձագանքող համակարգ:

ՀՀ կառավարության հաջորդ նախաձեռնությունը ակադեմիական քաղաքի ստեղծումն է՝ որպես որակյալ բարձրագույն կրթության և հետազոտության համար արդիական կրթական միջավայրի ապահովման կամպուսային կլաստերների համախումբ:

Գաղափարն իհարկե արդիական է. այն կխթանի համապատասխան ստեղծագործ միջավայրի ձևավորումը, հնարավորություն կտա լուծելու երկրի համար կարևորագույն նշանակություն ունեցող խնդիրներ, կնպաստի կրթության և գիտության զարգացմանը: Սակայն, մինչույն ժամանակ ակադեմիական քաղաքի ստեղծումը չպետք է խաթարի գիտության ոլորտի անցմանը զարգացումը:

ՀՀ կառավարության երրորդ նախաձեռնությունը Բարձրագույն կրթության և գիտության կոմիտեի ձևավորումն է: Այն ստեղծվում է ԿԳՄՍՆ կազմում և ներառելու է Գիտության կոմիտեն, Բարձրագույն որակավորման կոմիտեն ու ԿԳՄՍՆ բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության վարչությունը:

Ներկայումս Ազգային ժողովում է գտնվում «Գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության մասին» օրենքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի նախագիծը:

Օրենքի նախագիծը պարունակում է մի շարք դրույթներ, որոնք նոր մոտեցումներ են գիտության բնագավառի համար, և կան դրույթներ, որոնք անմիջապես վերաբերում են ԳԱՍ-ին: Մասնավորապես սահմանումների մակարդակով ներմուծվել են գիտական դրամաշնորհ, ճարտարագիտատեխնիկական և գիտամանկավարժական (գիտակրթական) աշխատող հասկացությունները:

Որպես կառավարության լիազորություն սահմանված է նաև՝

○ Գիտական պետական կազմակերպությունների տեսակների, դրանց կառուցվածքներին ներկայացվող պահանջների և դասակարգման չափանիշների հաստատումը:

○ Ակադեմիայի կանոնադրության՝ ներառյալ կառավարման և գործունեության առանձնահատկությունների, համակարգի կազմակերպությունների ցանկի և դրանց կանոնադրությունների օրինակելի ձևի հաստատումը:

○ Գիտական կադրերի ատեստավորման կարգի, պետական կազմակերպություններում գիտական և ճարտարագիտատեխնիկական կադրերի պաշտոնների և դրանց գնահատման նվազագույն չափանիշների հաստատումը:

Համաձայն նախագծի՝ ակադեմիայի կառավարման համակարգում նախատեսվում է կատարել փոփոխություն՝

○ Ակադեմիան ձևավորում է կառավարման խորհուրդ՝ ներառելով ակադեմիայից, կրթության, գիտության և էկոնոմիկայի ոլորտների լիազոր մարմիններից առաջադրված ներկայացուցիչներ:

○ Կառավարման խորհուրդն իրականացնում է ակադեմիայի համակարգի կազմակերպությունների ընդհա-

նուր կառավարումը, այդ թվում՝ դրանց կառավարման մարմինների ձևավորումը և լիազորությունների վաղաժամկետ դադարեցումը:

○ Ակադեմիան ունի ղեկավար կազմ, որն իրականացնում է ակադեմիայի գիտական, գիտատեխնիկական և գիտաօժանդակ գործունեության ընթացիկ ղեկավարումը: Ղեկավար կազմի մեջ մտնում են Ակադեմիայի նախագահը, փոխնախագահը, ակադեմիկոս-քարտուղարը, նախագահի տեղակալները և բաժանմունքների ակադեմիկոս-քարտուղարները: **Ղեկավար կազմում ընդգրկված անձի լիազորությունները դադարեցվում են իրավասու մարմնի որոշմամբ, եթե լրացել է նրա 75 տարին:**

Հաշվետու տարում՝ 2022 թ. հոկտեմբերի 14-ին, կայացած նախագահության նիստում հաստատվել է ՀՀ ԳԱՍ 2022-2026 թթ. զարգացման ռազմավարությունը: Հիմնական ռազմավարական ուղղությունները հակիրճ ներկա-

յացված են, բովանդակությանը դուք իրազեկված եք: Ակադեմիայի ռազմավարության հիման վրա համակարգի կազմակերպությունները մշակում են իրենց ռազմավարությունները հնգամյա ժամանակահատվածի համար:

Հաշվետու տարում նախատեսվել է արդեն իսկ ներդրվել են մի շարք նոր նախաձեռնություններ, դրանցից են՝

○ Գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության բնագավառին վերաբերող հարցերի քննարկման մշտական բաց հարթակի ստեղծում: Քննարկումներին մասնակցում են ակադեմիայի և ակադեմիայից դուրս գործող կազմակերպությունների տնօրենները, գիտական և ճարտարագիտատեխնիկական կազմի ներկայացուցիչները: Առաջին թեման վերաբերել է ԳԱՍ բարեփոխումների ծրագրին:

Նշենք որ, բավականին ակտիվ և արդյունավետ քննարկումներ են կազմակերպվել սկզբում բաժանմունքների ինստիտուտների, իսկ այնուհետև՝ ընդհանրացված համակարգի բոլոր կազմակերպությունների ներկայացուցիչների հետ: Եղել են բազմաթիվ տարաբնույթ առաջարկություններ, որոնց գերակշռող մասը համահունչ էին մեր կողմից նախատեսված բարեփոխումների ծրագրին, իհարկե, կային նաև նոր հետաքրքիր առաջարկություններ: Դրանք հաշվի կառնվեն ակադեմիայի նոր կանոնադրության մշակման և բարեփոխումների իրականացման ժամանակ: Որոշ առաջարկությունների մասով, որոնք կապված են նախարարության և Գիտության կոմիտեի գործառնությունների հետ, մենք մեր դիրքորոշումը կուղարկենք նախարարություն: Դա վերաբերում է կիրառական գիտության ոլորտին, ինստիտուտների նյութատեխնիկական բազաների արդիականացմանը և այլ հարցերի:

Հաջորդ քննարկման թեման վերաբերելու է ինստիտուտների գիտական և ղեկավար պաշտոնների պարտականությունների հստակեցմանը, գիտական ստորաբաժանումների՝ լաբերի, սեկտորների, խմբերի ձևավորման չափանիշների սահմանմանը, ԳԱՍ աշխատակազմի պարտականությունների հստակեցմանը: Արդյունքում նախատեսվում է մշակել ընդհանուր չափանիշներ գիտահետազոտական և գիտատեխնոլոգիական հետազոտություններով զբաղվող ստորաբաժանումների համար: Քննարկումները սկսվելու են մայիսի առաջին կեսին:

Մենք փորձում ենք ակտիվացնել ինստիտուտների տնօրենների կամ առաջատար մասնագետների մասնակցությունը ակադեմիայի կառավարման գործընթացներին: Հետագայում դա կարտացոլվի ակադեմիայի կառավարման մարմիններում նրանց ներգրավմամբ:

○ Հաջորդ նախաձեռնությունը վերաբերում է գիտական և գիտատեխնոլոգիական խոշորամասշտաբ ծրագրերի մշակման մշտական հարթակին: Քննարկումներ են կազմակերպվել բաժանմունքների ինստիտուտների տնօրենների և առաջատար մասնագետների մասնակցությո-

յամբ, որոշ քննարկումների մասնակցել են նաև մասնավոր սեկտորի ներկայացուցիչներ: Քննարկվել են տնտեսության զարգացման, պետության անվտանգության ամրապնդման, առողջապահության համակարգի արդիակա-նացման և այլ կարևոր ռազմավարական նշանակության հիմնախնդիրներին վերաբերող ծրագրեր մշակելու հնարավորությունները: Արդյունքում ներկայացվել են 6 նպատակային ծրագրեր, և մշակման փուլում են գտնվում հինգ հանրային-ներդրումային խոշոր ծրագրեր: Յուրաքանչյուր ծրագրում ներառված են մի քանի ակադեմիական ինստիտուտների, բուհերի և այլ գիտահետազոտական կենտրոնների գիտական խմբեր և առանձին գիտնականներ, ինչպես նաև մասնավոր կազմակերպություններ: Նախատեսվում է մայիս ամսին ՀՀ ԳԱՍ-ի կողմից ներկայացնել երկու խոշորամասշտաբ հանրային-ներդրումային ծրագիր: Այս նախաձեռնության կարևորությունը պայմանավորված է նաև նրանով, որ ԳԱՍ-ի բաժանմունքները սկսել են ակտիվ համակարգել իրենց կազմ ներառված գիտական կազմակերպությունների, ինչպես նաև մասնագիտությամբ մոտ այլ գիտական խմբերի համագործակցությունը, ինչը բաժանմունքների հիմնական պարտականությունն է: Դա նախկինում պատշաճ չէր կատարվել, ինչը, իմ կարծիքով, մեր ակադեմիայի ամենաթույլ կողմերից էր:

Մյուս նախաձեռնությունը մասնագիտական պրոբլեմային խորհուրդների ձևավորումն է:

Խորհուրդների ստեղծման նպատակը տարբեր ոլորտներում առկա հիմնախնդիրների վերաբերյալ քննարկումների կազմակերպումն է և պետական մարմիններին, գերատեսչություններին և մասնավոր ընկերություններին գիտամեթոդական և փորձագիտական

խորհրդատվությունների տրամադրումն ու համապատասխան ծառայությունների մատուցումը: Խորհուրդներում ներգրավված են ԳԱՍ համակարգի, բուհերի և ոչ ակադեմիական գիտական կազմակերպությունների առաջատար գիտնականներ, պետական կառավարման մարմինների և տնտեսության մասնավոր հատվածի ներկայացուցիչներ, ԳԱՍ արտասահմանյան անդամներ: Ձևավորվել են վեց պրոբլեմային խորհուրդներ.

- հատուկ նշանակության հիմնախնդիրների,
- ներդրումային հիմնահարցերի,
- սեյսմաբանության, սեյսմակայուն շինարարության, բնական և տեխնածին աղետների,
- կենսաբազմազանության և կենսաանվտանգության,
- տերմինաբանության,
- պատմագիտության և մշակութաբանության:

Մոտ ժամանակներս խորհուրդների գործառնությունների մասին տեղեկատվություն կուղարկենք համապատասխան պետական կառավարման մարմիններին և գերատեսչություններին՝ ակնկալելով արդյունավետ համագործակցություն, հուսով ենք, որ նրանք կօգտվեն մեր կողմից առաջարկվող ծառայություններից: Ինչպես տեսնում եք, խորհուրդները մասնագիտական տեսակետից բավականին ընդգրկուն են, խորհուրդներ ներառված մեր արտասահմանյան անդամները կաշակցեն միջազգային փորձաքննությունների կազմակերպմանը, եթե դրանց անհրաժեշտությունը լինի:

Մենք սկսել ենք նաև քննարկումներ ՀՀ բուհական համակարգի ներկայացուցիչների հետ՝ գիտության և բարձրագույն կրթության բնագավառների զարգացման հեռանկարների, ինտեգրման եղանակների, ինչպես նաև դրանց կայուն զարգացումն ապահովող միջոցառումների քննարկման ու համատեղ առաջարկների մշակման նպատակով:

Մյուս գործարարների և արտադրողների հետ շարունակական հանդիպումների շարքն է՝ ԳԱՍ համակարգում կիրառական հետազոտությունները խրախուսելու, համագործակցության հնարավորությունները և համատեղ ծրագրերը քննարկելու նպատակով: Հույս ունենք, որ այդպիսի հանդիպումների, քննարկումների և այլ համատեղ միջոցառումների արդյունքում կկարողանանք մշակել համագործակցային սխեմաներ և ներդնել պահանջարկով պայմանավորված հետազոտությունների իրականացումը:

Առանց այդ էլ որոշ գործարարներ այսօր համագործակցում են մեր առանձին ինստիտուտների հետ: Սակայն դա ոչ համակարգային բնույթ է կրում, և այն պետք է ընդլայնել և համակարգել:

Նորից եմ ուզում անդրադառնալ կիրառական գիտության կարևորությանը մեր երկրի համար: Բոլորս էլ ողջունում ենք ֆունդամենտալ գիտությունը, առա-

ՀՀ ԳԱՄ ԵԱԽԱԳ-ԱՀ, ԱԿԱԴԵՄԻԿՈՍ ԱՇՈՏ ՍԱՂՅԱՆԻ ՀԱՇՎԵՏՈՒ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄԸ

➤ 4 ջատար գիտական ամսագրերում հոդվածների տպագրությունը, բայց դա չպետք է լինի միակ չափանիշը գիտության ոլորտի, գիտահետազոտական ինստիտուտների գործունեության գնահատման համար: Իհարկե, ամեն ինչ դրանից է սկսվում, բայց ես բազմիցս ասել եմ տարբեր հարթակներում և նորից կրկնում եմ՝ հոդված տպելով մեր տնտեսությունը չի զարգանա, մեր ռազմարդյունաբերական կոմպլեքսը չի հզորանա, մենք պետք է հիմնարար գիտությամբ զուգահեռ լուրջ ուշադրություն դարձնենք գիտության կիրառական ոլորտի զարգացմանը, գիտական հետազոտությունների արդյունքների ապրանքայնացմանը, տեխնոլոգիաների և մշակումների ներդրմանը: Դա այլընտրանք չունի, քանի որ Հայաստանը հարուստ չէ ընդերքով և գտնվում է ոչ բարվոք աշխարհաքաղաքական վիճակում, իսկ դա մշակման է՝ պետք է զարգացնել բարձր տեխնոլոգիական կիրառական գիտությունը և հետազոտական արդյունքները տանել դեպի արտադրություն: Իսկ դա պետք է անեն մեր ակադեմիական ինստիտուտները, քանի որ այլ հետազոտական ինստիտուտներ Հայաստանում չկան: Եվ դա մենք կարող ենք անել Ձեզ հետ միասին, համատեղ, հարգելի գործարարներ, մասնավոր սեկտորի ներկայացուցիչներ: Այդ կապակցությամբ մոտ ժամանակներս մենք Ձեզ հրավիրելու ենք քննարկումների, ակնկալում ենք Ձեր ակտիվ մասնակցությունը:

Կցանկանայի մի քանի խոսք ասել ակադեմիայի կառավարման համակարգի փոփոխությունների մասին, փոփոխություններ, որոնց անհրաժեշտությունը ժամանակի հրամայականն է, և փոփոխություններ, որոնց ներդրման անհրաժեշտության մասին հարց է բարձրացվել մեկ ԳԱՄ գիտական կազմակերպությունների տնօրենների կողմից: Այդ կապակցությամբ մենք ուսումնասիրում ենք մի շարք առաջատար ակադեմիաների փորձը, ինչպես եվրոպական, այնպես էլ ԱՊՀ երկրների, արդյունքում կմշակվի տարբերակ՝ առավել լավ հարմարեցված մեր գիտության առկա վիճակին և ավանդույթներին: Նախնական վերլուծությունների հիման վրա կանխատեսվում է՝

○ փոփոխել ակադեմիայի կառավարման բարձրագույն մարմնի՝ ընդհանուր ժողովի ձևավորման կարգը. այն պետք է դառնա ավելի «բաց» և ընդգրկուն, նախատեսվում է ընդհանուր ժողովի մասնակիցների ցանկ ներառել պետական կառավարման մարմինների և տնտեսության մասնավոր հատվածի ներկայացուցիչներ,

○ պետք է կատարել լիազորությունների վերաբաշխում ակադեմիայի կառավարման խորհրդի և նախագահության միջև՝ կառավարման խորհրդին վերապահելով ԳԱՄ և համակարգի գիտական կազմակերպությունների

ղեկավարման կառավարչական գործառնությունները, իսկ նախագահությանը՝ ԳԱՄ կազմակերպությունների գիտական գործունեությունը համակարգող և կարգավորող մարմնի գործառնությունները,

○ պետք է սահմանել ակադեմիայի ամրամուրթյան թեկնածուներին առաջադրվող շեմային պայմաններ՝ ըստ գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության արդյունավետության և կազմակերպել ԳԱՄ ամրամուրթյան ընտրություն, ինչն ավելի քան 9 տարի տեղի չի ունեցել,

○ պետք է վերասահմանել ակադեմիայի հիմնական կառուցվածքային միավորի՝ բաժանմունքի կամ բաժնի ձևավորման և կառավարման կարգն ու լիազորությունները,

○ պետք է սահմանափակել ակադեմիայի ղեկավար կազմի համար ընտրովի պաշտոնների թվաքանակը և ավելացնել մշակակովի պաշտոնները՝ նպատակ ունենալով բարձրացնել համակարգի կառավարման արդյունավետությունը:

Մենք կնախապատրաստենք փոփոխությունների փաթեթ, դրանք կքննարկվեն ինստիտուտների ներկայացուցիչների հետ, և ակադեմիայի ընդհանուր ժողովի կողմից ընդունվելուց հետո կսկսվի փոփոխությունների ներդրման գործընթացը:

Իհարկե, առաջարկվող փոփոխությունները պետք է ունենան իրավական հենք, ինչը, հուսով եմ, հնարավոր կլինի ապահովել «Գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության մասին» օրենքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի ընդունումից հետո՝ ՀՀ ԳԱՄ նոր կանոնադրության շրջանակում:

Վերջում անհրաժեշտ եմ գտնում մշել, որ հաշվետու տարում իրականացրել ենք մեկ մի շարք այլ նախաձեռնություններ, մասնավորապես՝

○ ձևավորվում է գիտության ոլորտում երիտասարդ գիտնականների ամրապնդման խրախուսման ֆոնդ՝ ԳԱՄ խնայողությունների և արտաբյուջետային միջոցների հաշվին:

○ Ներդրվում է էլեկտրոնային փաստաթղթաշրջանառության «Mulberry» համակարգ, այն կգործի հաջորդ ամս-

վա ընթացքում: Ապագայում նպատակ ունենք թվայնացնել ԳԱՄ բոլոր գործառնությունները:

○ Կատարվել են վերանորոգման աշխատանքներ ՀՀ ԳԱՄ նախագահության շենքում, դրանց շարքում կուղենայի առանձնացնել այս դահլիճի արդիականացումը, արդյունքում այժմ ունենք ժամանակակից բազմաֆունկցիոնալ դահլիճ, որը կարող է օգտագործվել ինչպես գիտական, այնպես էլ մշակութային միջոցառումների անցկացման համար:

Ակադեմիայի ընդհանուր ժողովի հարգելի մասնակիցներ: Ելույթի վերջում ուզում եմ տեղեկացնել, որ այս տարի՝ հոկտեմբերի 12-ին և 13-ին, մշվելու է Գիտությունների ազգային ակադեմիայի հիմնադրման 80-ամյա հոբելյանը, ինչի համար ստեղծված է համաձայնագրով ԿԳՄՍ նախարար տիկին ժաննա Անդրեասյանի գլխավորությամբ: Արդեն հոբելյանական միջոցառումներին մասնակցելու համաձայնություն ենք ստացել մի քանի տասնյակ եվրոպական և ԱՊՀ երկրների ակադեմիաներից և խոշոր գիտաարտադրական և գիտահիմնական կազմակերպություններից: Ակնկալում ենք մեկ Ձեր ակտիվ մասնակցությունը ՀՀ ԳԱՄ-ի հոբելյանական միջոցառումներին:

(Խմբ. կողմից - ՀՀ ԳԱՄ նախագահ, ակադեմիկոս Ա. Սադյանի զեկուցումն ուղեկցվում էր սլայդների ցուցադրությամբ, ինչն առավել հետաքրքիր և բովանդակալից դարձրեց ասելիքը: Հաշվետու զեկուցումը տպագրվում է մասնակի կրճատումներով)

Հովհաննես Թումանյանի մահվան 100-րդ տարելիցին նվիրված հանրապետական գիտաժողով

Ապրիլի 12-ին ՀՀ ԳԱՄ նախագահության միասնական դահլիճում մեկնարկեց Հովհաննես Թումանյանի մահվան 100-րդ տարելիցին և հիշատակի ոգեկոչմանը նվիրված հանրապետական գիտաժողովը, որը կազմակերպել էին ՀՀ ԳԱՄ Ս. Արեղյանի անվան գրականության ինստիտուտը, Երևանի պետական համալսարանը, Հովհաննես Թումանյանի տուն-թանգարանը, Հայաստանի գրողների միությունը:

ՀՀ ԳԱՄ հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս-քարտուղար, ակադեմիկոս Յուրի Սուվարյանն իր խոսքում արժևորեց Հովհ. Թումանյանի հասարակական գործունեությունն ու գրական ժառանգությունը և կարևորեց գիտաժողովի մշակությունը՝ որպես նոր ուսումնասիրությունների մեկնակետի: Յ. Սուվարյանը նշեց, որ գիտաժողովի կազմակերպման աշխատանքներում իր մեծ ներդրումն է ունեցել Մ. Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտի տնօրեն, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, երջանակահիշատակ Վարդան Դևրիկյանը:

Ողջույնի խոսքով հանդես եկան մեկ ՀՀՄ նախագահ Էդ. Միլիտոնյանը, ՀՀ ԳԱՄ Ս. Արեղյանի անվան գրականության ինստիտուտի փոխտնօրեն Բ.Գ.Ք. Յ. Որսկանյանը, Հովհ. Թումանյանի տուն-թանգարանի տնօրեն Բ.Գ.Ք. Ա. Եղիազարյանը, ԵՊՀ դասախոս Բ.Գ.Դ., պրոֆեսոր Ս. Մուրադյանը, Հայկական հանրագիտարանի գլխավոր խմբագիր քիմ.գ.դ. Յ. Այվազյանը, ՀՀ ԳԱՄ Ս. Արեղյանի անվան գրականության ինստիտուտի առաջատար գիտաշխատող Բ.Գ.Դ. Ա. Մուշեղյանը:

Լիագումար միատուն լսվեցին չորս զեկուցումներ. ՀՀ ԳԱՄ թղթակից ան-

դամ, Բ.Գ.Դ., պրոֆեսոր Ալեխտա Դուրսիանյան, «Հովհ. Թումանյանի մանկագրության առանձնահատկությունները», Բ.Գ.Դ., պրոֆեսոր Ավիկ Իսահակյան, «Հանճարի ավագ դուստրը. Ալիսն Թումանյան», Բ.Գ.Դ., պրոֆեսոր Ազատ Եղիազարյան, «Վեժ երեք թումանյանագետների հետ «Թմկաբերդի առունը» պոեմի գնահատման շուրջ», Բ.Գ.Դ., պրոֆեսոր Հենրիկ Էդոյան, «Պուշկինի «Չմեռվա իրիկունը» բանաստեղծության թումանյանական թարգմանությունը»: Երկու օրը ևս երկու միտ տեղի ունեցավ ՀՀ ԳԱՄ Ս. Արեղյանի անվան գրականության ինստի-

տուտում: Ներկայացվեց 12 զեկուցում:

Ապրիլի 13-ին գիտաժողովը շարունակվեց Երևանի պետական համալսարանում. կարդացվեց 8 զեկուցում: Գիտաժողովի երրորդ՝ եզրափակիչ միաստեղի ունեցավ ապրիլի 14-ին Հ. Թումանյանի տուն-թանգարանում: Ներկայացվեց 8 զեկուցում. ավարտին հնչեցին ելույթներ, ամփոփվեցին գիտաժողովի արդյունքները: Այնուհետև հոգեհանգստյան կարգ մատուցվեց բանաստեղծի հիշատակին:

Եվա ՄԱՅԱՎԱՆՅԱՆ
Բանասիրական գիտությունների դոկտոր

ՎԱՍՏԱԿԱՇԱՏ ԱՐՎԵՍՏԱԲԱՆԸ

ՀՀ ԳԱՄ ԹՂԹԱԿԻՅ ԱՆԴԱՄ

ՎԻԳԵՆ ՂԱԶԱՐՅԱՆԻ 80-ԱՄՅԱՆԻ ԱՌԹԻՎ

2023 թ. մարտի 16-ին լրացավ ՀՀ ԳԱՄ արվեստի ինստիտուտի կերպարվեստի բաժնի երկարամյա վարիչ, ՀՀ ԳԱՄ թղթակից անդամ, ՀՀ մշակույթի վաստակավոր գործիչ, արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Վիգեն Ղազարյանի ծննդյան 80-ամյա հոբելյանը:

Այդ կապակցությամբ Հայաստանի գեղարվեստի պետական ակադեմիան և ՀՀ ԳԱՄ արվեստի ինստիտուտը կազմակերպել էին հոբելյանական միջոցառում, որը վարում էր ՀՀԳՄ նախկին ղեկավար, ՀՀ ժողովրդական նկարիչ Արամ Իսաբեկյանը:

Միջոցառման սկզբում ՀՀ ԳԱՄ հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս-բարոնուդար, ակադեմիկոս Յուրի Սուվարյանը հոբելյարին հանձնեց ՀՀ ԳԱՄ բարձրագույն պարզև՝ «Մեծարման գիրք»:

Հոբելյարին շնորհավորեցին և իրենց ջերմ մաղթանքները հղեցին նրա ավագ գործընկերները՝ ՀՀ ԳԱՄ արվեստի ինստիտուտի թատրոնի բաժնի վարիչ, ՀՀ ԳԱՄ թղթակից անդամ, արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Հենրիկ Հովհաննիսյանը, արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Հրավարդ Հակոբյանը, ինչպես նաև Մատենադարանի տնօրենի ժամանակավոր պաշտոնակատար, պատմական գիտությունների դոկտոր Կարեն Մաթևոսյանը, ՀՀ ԳԱՄ նկարիչների միության նախագահ Սուրեն Սաֆարյանը, Հայաստանի գրողների միության նախագահ Էդվարդ Միլիտոնյանը և ուրիշներ:

ՀՀ ԳԱՄ արվեստի ինստիտուտի տնօրեն, արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Աննա Ասատրյանը հրապարակեց ՀՀ ԳԱՄ արվեստի ինստիտուտի շնորհավորական ուղերձը, որտեղ մասնավորապես նշված էր. «ԹԱՆԿԱԳԻՆ ՎԻԳԵՆ ՀՈՎՀԱՆՆԵՍԻ»

Ընդունեց ՀՀ ԳԱՄ արվեստի ինստիտուտի տնօրինության, գիտական խորհրդի, ողջ կոլեկտիվի և անձամբ մեր ջերմագին շնորհավորանքներն ու բարեմաղթանքները լուսավոր ու պայծառ իրադարձությունների՝ Ձեր ծննդյան 80-ամյա և գիտակազմակերպական գործունեության 35-ամյա հոբելյանների կապակցությամբ:

Յուրաքանչյուր հոբելյան առիթ է արժևորելու հոբելյարի անցած ուղին, գնահատելու ձեռքբերումներն ու նվաճումները: Ձեր ապրած կյանքն արգասավորվել է գիտական, գիտամանկավարժական, կազմակերպական, գրական և գեղանկարչական արդյունաշատ գործունեությամբ:

Ծանրակշիռ է Ձեր գիտական վաստակը հայ կերպարվեստի, մասնավորապես հայկական միջնադարյան մանրան-

կարչության ուսումնասիրության գործում: Ձեր հիմնարար աշխատություններով («Սարգիս Պիծակ», Երևան, 1980, «Սյուժետային մանրանկարը Կիլիկիայում (XIII դ. վերջ - XIV դ. սկիզբ)», Երևան, 1984, «Матенадаран», Том 1, Армянская рукописная книга VI-XIV веков, Москва, 1981 (համահեղինակ՝ Սեյրանուշ Մանուկյան), «Խորանների մեկնություններ», Երևան, 1995, «Մեկնությունը խորանաց (Արվեստի տեսության միջնադարյան բնագործ)», Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին, 2004, «Հայ արվեստի պատմություն», Երևան, 2009 (համահեղինակներ՝ Արարատ Աղասյան, Հրավարդ Հակոբյան, Սուրադ Հասրաթյան), «Հայ միջնադարյան կերպարվեստի պատմություն», Երևան, 2012 (համահեղինակ՝ Հրավարդ Հակոբյան և այլն) Դուք դարձել եք հայ միջնադարյան արվեստաբանության կարևոր սյուներից մեկը:

Լայն ու ընդգրկուն են Ձեր գիտական հետաքրքրությունների շրջանակները: Ձեզ հավասարապես զբաղեցրել է թե՛ հայ միջնադարյան կերպարվեստի, թե՛ արդի հայ նկարիչների և քանդակագործների (այդ թվում՝ Արշիլ Գորկի, Մարտիրոս Սարյան, Էդուարդ Իսաբեկյան, Արամ Իսաբեկյան, Գագիկ Ղազարյան, Վաղարշակ Արամյան, Կարեն Սմբատյան, Անդրանիկ Կիլիկյան և այլք) ստեղծագործության հետազոտությունը:

Երևանում և Մոսկվայում հայոց և ռուսաց լեզուներով հրատարակված տասնյակ արվեստագիտական գրքերի և ակբունների, ինչպես նաև Երևանում, Թիֆլիսում, Մոսկվայում, Իտալիայի տարբեր քաղաքներում, Նյու Յորքում և այլուր հայերեն, ռուսերեն և անգլերեն տպագրված ավելի քան 160 գիտական, քննադատական, հանրագիտարանային հոդվածներով Դուք մեծապես նպաստել եք հայ կերպարվեստի հանրահռչակման հույժ անհրաժեշտ գործին՝ աշխարհին ճանաչելի դարձնելով հայ արվեստը:

1988-ից մինչ օրս Դուք ղեկավարում եք ՀՀ ԳԱՄ արվեստի ինստիտուտի գիտական կարևորագույն ստորաբաժանումներից մեկը՝ Կերպարվեստի բաժինը, որն այս տարիների ընթացքում շարունակում է մնալ հայ արվեստաբանության առաջատարը:

Շոշափելի է Ձեր ներդրումը բարձրագույն կրթության ասպարեզում: Տասնամյակներ շարունակ դասավանդելով Երևանի գեղարվեստի պետական ակադեմիայում, 1999-2013 թթ. ղեկավարելով կերպարվեստի պատմության և տեսության ամբիոնը, իսկ 2013-2018 թթ. արվեստագիտության և հումանիտար գիտությունների ամբիոնը՝ Դուք Ձեր հարուստ փորձն ու գիտելիքներն եք փոխանցել ապագա արվեստաբաններին:

Անուրանալի է Ձեր ներդրումը երիտասարդ գիտական կարգերի պատրաստման գործում. Ձեր գիտական ղեկավարությամբ պաշտպանվել է թեկնածուական 29 ատենախոսություն: Ձեր սաներն այսօր աշխատում են ինչպես ՀՀ ԳԱՄ արվեստի ինստիտուտում, այնպես էլ Հայաստանի գեղարվեստի պետական ակադեմիայում, Երևանի պետական համալսարանում, Մատենադարանում, ևս. Արվեստի ամվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանում և այլուր:

Թանկագին հոբելյար: Եվս մեկ անգամ շնորհավորելով Ձեզ՝ մաղթում ենք արևշատություն, անսպառ կենսական կրթով, լավատեսություն, բարեկեցություն, գիտաստեղծագործական նորանոր խիզախումներ՝ համուն հայ արվեստաբանության զարգացման, ի նպաստ հայագիտության առաջընթացի:

ՀՀ ԳԱՄ արվեստի ինստիտուտ

ԵՂԻՇԵ ՉԱՐԵՆԳԻ ԿՅԱՆՔԸ ԵՎ ԺԱՄԱՆԱԿԸ

Այս վերնագիրն է կրում ընթերցող լայն հանրությանը վերջերս ներկայացված բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ, ԳԱՄ պատմության ինստիտուտի նորագույն շրջանի պատմության բաժնի առաջատար գիտաշխատող Դավիթ Գասպարյանի ծավալուն մենագրությունը (804 էջ): Աշխատությունը գրականագետի տարիների վաստակի արդյունքն է՝ նախատեսված երեք հատորներից (հաջորդ երկու հատորը լույս կտեսնեն «Եղիշե Չարենցի ստեղծագործությունը» և «Եղիշե Չարենցի արվեստը» վերնագրերով):

Դեպի այս գիրքը հեղինակը գնացել է գիտական ողջ կյանքի ընթացքում՝ սկսած 1970 թ. ուսանողական դիպլոմային աշխատանքից՝ «Եղիշե Չարենցի «Գիրք ճանապարհի» ժողովածուի տաղաչափությունը», որին հաջորդել են Չարենցի կյանքի ու գործունեության լուսաբանմանը նվիրված տարատեսակ բազմաթիվ մենագրություններ լայնապես, օրինակ, «Եղիշե Չարենցը և 1920-ական թվականների սովետահայ պոեզիան» (1983), «Ողբերգական Չարենցը» (1991), «Փակ դռների գաղտնիքը: Չարենցը, Բակունցը և մյուսները» (1994), «Եղիշե Չարենց: Հայոց բանաստեղծության մայրաքաղաքը» (1996), «Չարենցյան ասույթներ» (Բեյրութ, 1997), «Եղիշե Չարենցի հավատաքնությունը կամ Բանաստեղծի վերջին աղոթքը» (2003), «Հայկական ապագայապաշտություն» (2009), նրա աշխատասիրությամբ հրատարակված Չարենցի անտիպ ժառանգության երկու հատորներ [«Նորահայտ էջեր» (1996), «Գիրք մնացորդաց» (2012, 2017)], հուշերի երկու գիրք (1997, 2008) և երկերի քառահատորյակ (2012-2015):

Հատորի «Մուտք»-ում Դ. Գասպարյանը հիմնավորում է գրքի կառուցվածքը, ըստ որի՝ Չարենցի «...կյանքը պետք է ներկայացնել ժամանակագրության ձևով՝ ընդգրկելով բոլոր փաստերը, բոլոր մանրամասները, օգտագործելով իր գեղարվեստական երկերը, բոլոր տեսակի գրությունները, նրա մասին պատմող և մեծ հարստություն բովանդակող հուշերը, մամուլի ու պաշտոնների նյութերը: Այդպես կենսագրության փաստացի կառուցվածքը կընդունի հանրագիտարանային բնույթ, ինչն ավելի կհիշտացնի գրքից օգտվելու հնարավորությունը: Բացի դրանից՝ հնարավոր կլինի ներկայացնել ժամանակն ու գրական-մշակութային միջավայրը, որի մեջ ապրել ու գործել է այդ բացառիկ հանձարը. այլ կերպ՝ կենդանի մարդը՝ իրական պատմական ժամանակի, մարդկային ու ստեղծագործական հարաբերակցությունների համակողմանի անդրադարձներով» (էջ 3-4):

Հեղինակը բարձր է գնահատում չարենցագիտության անցած ճանապարհի ձեռքբերումները՝ սկսած նրա գրքերի առաջին գրախոսություններից, նրան նվիրված Սիմոն Հակոբյանի առաջին մենագրությունից (Վիեննա, 1924), 1920-1930-ական թվականների մամուլում նրա մասին տպագրված հարյուրավոր հոդվածներից, մինչև 1950-ականներից առ այսօր լույս տեսած բազմաթիվ գրքերը: Դրանցից աղբյուրագիտական-հետազոտական առումով առանձնացնում է հատկապես բանասիրական գիտությունների դոկտոր, վաստակաշատ գրականագետ-գրաքննադատ Ալմաստ Ջաքարյանի «Եղիշե Չարենց. կյանք, գործ, ժամանակը» եռահատոր աշխատությունը (հ. 1-3, 1997, 2003, 2008), որը, սակայն, ընդգրկում է մինչև 1927 թ. ընկած շրջանը (կիսատ է մնացել հեղինակի մահվան պատճառով): Այս տեսակետից ներկայացվող գիրքը նաև չարենցագիտության անցած ճանապարհի գնահատություն է՝ անհրաժեշտ հղումներով և տարատեսակ անդրադարձներով:

Գրքի կառուցվածքը՝ որպես ժամանակագրություն, շատ հստակ է. տարեթիվ, ամիս, օր, փաստ, սկզբնաղբյուր: Սա նախընտրելի տարբերակ է, որովհետև իրար են հաջորդում օրերի, երբեմն ամբողջ մույն օրվա ընթացքում տեղի ունեցած իրադարձություններ, որոնք կողք կողքի ստեղծում են իրավիճակի չափազանց հավաստի

պատկերը: Այսպես ստեղծվում է ոչ միայն Չարենցի կյանքի, այլև ժամանակի պատմական, ազգային, քաղաքական, հանրային, մշակութային իրադարձությունների վավերապատումը: Չարենցի ստեղծագործական նախադրյալները երկուսն են՝ անձնական կենսագրություն և ժամանակի պատմություն: Ուստի Դ. Գասպարյանի կիրառած պատմակենսագրական համաժամանակյա մեթոդը, որ ընկած է գրքի հիմքում, այս ձևի մեջ լիարժեքորեն արդարացվում է: Գրողի կենսագրական փաստերը երբեմն զուգորդվում, երբեմն շրջանակվում է ժամանակը ներկայացնող պատմական, մշակութային, գրական լրացուցիչ փաստերով: Եվ այստեղ է, որ անհրաժեշտություն է ոչ միայն փաստի ինքնին, այլև փաստը լրացնող մանրամասնը, որը խուսի տվյալ միջավայրում է ստանում կարևորություն և այլ առիթով կարող էր նույնիսկ ուշադրության չարժանանալ:

Ծավալվելով՝ նկատենք. բազմատեսակ փաստերի համադրումով, որտեղ նաև Չարենցի ինքնակենսագրական բանաստեղծություններն են և անտիպ մնացած ժառանգությունը, Դ. Գասպարյանը կերտել է Չարենցի որքան ողբերգական, նույնքան հերոսական կերպարը:

Հատորը եզրափակում են «1938 և հետագա թվականներ», «Արդարացում», «Մարդը» («Չարենցի բնութագրումներ», «Անկատար մտահղացումներ», «Չարենցյան», «Չեռագրեր»), «Իզաբելա Չարենց», «Անհատականություն և ստեղծագործական ազատություն», «Օգտագործված գրականություն» բաժինները: Ներդիրի ձևով 16 էջի վրա խմբավորված ներկայացված են Ե. Չարենցին առնչվող խոսուն լուսանկարներ:

Հավելենք, որ հատորի խմբագիրներն են բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Սամվել Մուրադյանը և պատմական գիտությունների դոկտոր Ամատունի Վիրաբյանը: Մեծադիր ու շքեղ այս աշխատությունը տպագրվել է «Տիգրան Մեծ» հրատարակչատանը:

Մի քանի նկատառում-դիտարկում: Շահեկան կլինի, եթե գիրքն ունենար անձնանունների և տեղանունների անվանացանկեր, նաև՝ ռուսերեն ու անգլերեն անփոփոխներ: Էջ 95-ում հարկ էր 1920 թ. ապրիլի 2-ին ՀՀ կրթության և արվեստի մինիստր Ն. Աղբալյանին հասցեագրված Հայ գրողների ընկերության նախագահ Հովհ. Թումանյանի՝ արդիական լայն հնչեղություն ունեցող հայտնի մամակը մեջբերել ամբողջական:

Ինչևէ. Դ. Գասպարյանի «Եղիշե Չարենցի կյանքը և ժամանակը» մենագրությունը մեծ նվիրումով ու տքնությամբ գրված գիրք է և լավ նվեր Եղիշե Չարենցի ծննդյան 125-ամյակին: Ըստ էության, գիտական շարադրանքով հեղինակը ստեղծել է Չարենցի կյանքի վեպը, որն այլ բան չէ, քան կենսագրական համրագիտարան: Արժե այս գիրքը կարդալ և ճանաչել իրական Չարենցին:

Անուշավան ՉԱԶԱՐՅԱՆ
Բանասիրական գիտությունների դոկտոր

ՎԱՆԻԿ ՍՈՒՐԵՆԻ ԶԱՔԱՐՅԱՆ

Կյանքից հեռացել է անվանի մաթեմատիկոս և շախմատիստ, գիտության, կրթության և սպորտի հմուտ կազմակերպիչ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Վանիկ Սուրենի Զաքարյանը:

Վանիկ Զաքարյանը ծնվել է 1936 թ. մարտի 21-ին Մեղրի քաղաքում և նույն տարում ընտանիքի հետ տեղափոխվել Երևան: Ոսկե մեդալով ավարտել է թիվ 40 միջնակարգ դպրոցը: 1959 թ. գերազանցության դիպլոմով ավարտել է ԵՊՀ մեխանիկամաթեմատիկական ֆակուլտետը: Մագիստրական ասպիրանտուրայում: Սովորել է ԵՊՀ ասպիրանտուրայում ակադեմիկոս Մխիթար Զրբաշյանի ղեկավարությամբ, ստացել է հիմնարար արդյունքներ մերոմորֆ ֆունկցիաների եզրային հատկությունների վերաբերյալ: Թեկնածուական ատենախոսությունը պաշտպանել է 1963 թ. ԽՍՀՄ ԳԱ Վլադիմիր Ստեկլովի անվան մաթեմատիկական ինստիտուտում: Կոմպլեքս անալիզում մերոմորֆ ֆունկցիաների տեսության բնագավառում ճանաչում գտած իր մաթեմատիկական արդյունքների հիման վրա Վանիկ Զաքարյանը 1976 թ. պաշտպանել է դոկտորական ատենախոսություն, նրան շնորհվել է ֆիզիկամաթեմատիկական գիտությունների դոկտորի գիտական աստիճան, 1979 թ.՝ պրոֆեսորի գիտական կոչում: Նրա գիտական ուսումնասիրությունների արդյունքներն ամփոփվել են «Классы и граничные свойства мероморфных в единичном круге функций», М., Наука, 1993, մենագրությունում և ավելի քան 150 գիտական և գիտամեթոդական աշխատանքներում:

1990 թ. Վանիկ Զաքարյանն ընտրվել է ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, իսկ 1996 թ.՝ ակադեմիկոս:

1962-1977 թթ. Վանիկ Զաքարյանն աշխատել է ԵՊՀ-ում, ՀՍՍՀ ԳԱ մաթեմատիկայի և մեխանիկայի ինստիտուտում, Խաչատուր Աբովյանի անվան պետական մանկավարժական ինստիտուտում:

1975 թ.-ից Վանիկ Զաքարյանն աշխատում էր Հայաստանի պետական

ճարտարագիտական համալսարանում, սկզբում որպես բարձրագույն մաթեմատիկայի ամբիոնի, այնուհետև մաթեմատիկայի դեպարտամենտի վարիչ, ֆակուլտետի դեկան, պատվավոր պրոֆեսոր: Ամենուրեք կարողացել է ստեղծել համերաշխ և ստեղծագործ աշխատանքային կոլեկտիվներ:

Գիտական և դասախոսական գործունեությանը զուգահեռ մեծ եռանդ ու ջանք է ներդրել երիտասարդ, որակյալ մասնագետների պատրաստման գործում հատկապես «կիրառական մաթեմատիկա» մասնագիտության գծով: Նրա ղեկավարությամբ պաշտպանվել են բազմաթիվ թեկնածուական ատենախոսություններ: Երկար տարիներ նախագահել է մաթեմատիկայի գծով գիտական կոչումներ շնորհող ԵՊՀ 050 մասնագիտական խորհուրդը, այնուհետև՝ ճարտարապետության և շինարարության պետական համալսարանի 053 մասնագիտական խորհուրդը:

Ակադեմիկոս Զաքարյանը երկար տարիներ ղեկավարել է ՀՀ կրթության և գիտության նախարարության գիտամեթոդական խորհուրդը: Նրա լայն գիտական էությունը հնարավորություն է տվել բարձր մակարդակով ղեկավարելու երկու գիտական պարբերականներ՝ «ՀՀ ԳԱԱ Զեկույցներ» և իր կողմից հիմնադրված «Մաթեմատիկան բարձրագույն դպրոցում»:

Վանիկ Զաքարյանը նաև ԽՍՀՄ սպորտի վարպետ էր շախմատի գծով, Երևան քաղաքի և Հայաստանի Հանրապետության բազմակի չեմպիոն: 1990 թ.-ից Հայաստանի շախմատի ֆեդերացիայի փոխնախագահ էր, 1994թ.-ից՝ նախագահը, 2004թ.-ից՝ պատվավոր նախագահը: 1996 թ. նա ընտրվել է ՖԻԴԵ-ի փոխնախագահ և բազմիցս վերընտրվել է այդ պաշտոնում:

Վանիկ Զաքարյանի գործունեությունն արժանացել է բարձր գնահատականի կառավարության կողմից: Պարգևատրվել է «Ամանա Ծիրակացի», «Մովսես Խորենացի» մեդալներով, արժանացել է «ՀՀ ֆիզիկական կուլտուրայի և սպորտի վաստակավոր գործիչ» պատվավոր կոչմանը:

Խորապես սգում ենք նշանավոր գիտնականի կորուստը և ցավակցում նրա հայեցի ընտանիքի անդամներին, բոլոր հարազատներին:

Բարի հիշատակ վաստակաշատ գիտնականին ու հայրենավեր քաղաքացուն:

ՀՀ ԳԱԱ նախագահություն
Հայաստանի պետական
ճարտարագիտական համալսարան
ՀՀ ԳԱԱ մաթեմատիկական և
տեխնիկական գիտությունների
բաժանմունք
ՀՀ ԳԱԱ մաթեմատիկայի
ինստիտուտ

ՎԱՐԴԱՆ ԳԵՎՈՐԳԻ ԴԵՎՐԻԿՅԱՆ

2023 թ. ապրիլի 13-ին կյանքից հեռացավ ՀՀ ԳԱԱ Ս. Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտի տնօրեն, բանասիրական գիտությունների դոկտոր Վարդան Դևրիկյանը:

59 տարի... Կարճ, բայց արգասաբեր կյանք, որն ամենացորդ նվիրում էր, անանձնական ջանքեր:

Ընտանիքը, հայրենիքն ու գիտությունը շաղկապված էին այնքան ամուր, որ դժվար, գրեթե անկարելի էր առանձնացնել մեկը մյուսից: Քաղաքացիական կեցվածք ու դիրքորոշում ունեցող անհատականություն էր՝ ձեռքին գեղք ու գրիչ:

Բազմաթիվ հոդվածներ բովանդակող նրա գիրքը՝ «Հսկված և չավարտված պատերազմը», որն սկզբնաղբյուրային նյութ է՝ գրված ակամատեսի և մասնակցի ձեռքով, հեղինակի բնորոշմամբ. «...հավաքական հիշեցում է, խնդրանք և պահանջ ոչ միայն խոնարհվելու մեր ժողովրդի առջև, այլև առաջին հերթին մտածելու նրա ցավերի և հոգսերի մասին»:

Իբրև իր ժողովրդի արժանի գավակ՝ չընկճվեց երբեք և երբեք չընկրկեց դժվարությունների առաջ: Իր ազնվությամբ ու պարզությամբ կարողացավ բացել բազում դռներ: Անսահմանորեն ներելու իր կարողությամբ, դիմացիմ օգտակար լինելու ձգտումով և սրտացավ վերաբերմունքով արժանացավ շատերի համակրանքին:

Վարդան Դևրիկյանը ծնվել է 1964 թ. մայիսի 18-ին Վանաձոր քաղաքում:

1981-1986 թթ. սովորել է Երևանի պետական համալսարանի բանասիրական ֆակուլտետում:

1986-1988 թթ. եղել է ասպիրանտ նույն ֆակուլտետի հայ գրականության ամբիոնում: 1989 թ. հունվարին աշխատանքի է ընդունվել Մաշտոցի անվան Մատենադարանում:

1990-1992 թթ. եղել է «Լուսավորիչ» թերթի գլխավոր խմբագիրը:

Մասնակցել է Արցախյան պատերազմին, 1994 թ. մայիսի 28-ին պարգևատրվել է ՀՀ «Մարտական խաչ» երկրորդ աստիճանի շքանշանով:

1996 թ. պաշտպանել է թեկնածուական ատենախոսություն՝ «Ղևոնդ Ալիշանը և հայ հին գրականությունը» թեմայով, և ստացել բանասիրական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճան:

1993-2009 թթ. աշխատել է Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնում՝ որպես «Էջմիածին» ամսագրի գլխավոր խմբագրի տեղակալ, ապա՝ գլխավոր խմբագիր և Մայր Աթոռի Ձեռագրատան պատասխանատու:

2009 թ. դեկտեմբերից ՀՀ ԳԱԱ Ս. Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտի փոխտնօրենն էր, 2015 թ. մայիսից՝ ինստիտուտի տնօրենը:

2012-2023 թթ. եղել է Հայաստանի գրողների միության և ԳՄ Մախազիության անդամ:

2013 թ. պաշտպանել է դոկտորական ատենախոսություն՝ «Հայ միջնադարյան գանձերը և «Գանձարան» ժողովածուն» թեմայով՝ արժանանալով բանասիրական գիտությունների դոկտորի գիտական աստիճանի:

Հեղինակ է 5 տասնյակ գրքերի, որոնք լույս են տեսել հայերեն, ռուսերեն, անգլերեն և ֆրանսերեն, 60-ից ավելի գիտական հոդվածների՝ նվիրված հայ գրականության և մշակույթի պատմությանը, լրագրային բազմաթիվ հրապարակումների:

Իր ժողովրդին ու հոգևոր արժեքներին ծառայելու ձգտումը Վ. Դևրիկյանին ողջ կյանքում խորհրդանշական ձևով կապեց Մայր Աթոռի, Մատենադարանի, ԳԱԱ Ս. Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտի հետ՝ պայմանավորելով գիտական հետաքրքրությունների շրջանակների լայն և ընդգրկուն լինելը: Արդյունքում Վ. Դևրիկյանը շրջանառության մեջ դրեց համալիր ուսումնասիրություններ՝ նվիրված հայ գրքին, տպագրությանը, հայոց գրին, հոգևոր բանաստեղծության ուրույն ժանրին՝ գանձերին, Սրբալույս Մյուռունին...

Առանձնակի սիրով նվիրվեց հայ դասական գրողների երկերի գիտական հրատարակությունների գործին՝ այն դիտարկելով գրականության ինստիտուտում կատարվող կարևորագույն աշխատանքներից մեկը: Նրա կազմակերպած հանրապետական և միջազգային գիտաժողովներն ինստիտուտի և գիտակրթական տարբեր հաստատությունների միջև համագործակցության նորանոր հնարավորություններ տվեցին:

Վ. Դևրիկյանը մեծ աշխատանք կատարեց գիտական կադրեր պատրաստելու ուղղությամբ՝ նախագահելով ինստիտուտում գործող մասնագիտական խորհուրդը, ղեկավարելով ասպիրանտների և հայցորդների:

Վ. Դևրիկյանն ընդգրկված էր տարբեր ինստիտուտների գիտախորհուրդների կազմում, քննական հանձնաժողովներում: Գիտական պարբերականների խմբագրական խորհուրդների անդամ էր, բազում գրքերի խմբագիր:

Պատկառելի գիտական ժառանգությամբ, մասնագիտական հմտություններով նա անվիճելի, անառարկելի հեղինակություն եղավ թե՛ Հայաստանում, թե՛ Հայաստանի սահմաններից դուրս:

Երբևէ չի խամրի Վարդան Դևրիկյանի լուսավոր հիշատակը նրա գործընկերների սրտերում, և անմոռաց կմնա մարդկային կերպարը՝ մշտանորոգ կորովով, արտասովոր եռանդով ու նախանձելի խանդավառությամբ:

ՀՀ ԳԱԱ նախագահություն
ՀՀ ԳԱԱ հայագիտական և հասարակական գիտությունների բաժանմունք
ՀՀ ԳԱԱ Ս. Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտ

ՀՀ ԳԱԱ «Հայկենսատեխնոլոգիա» գիտաարտադրական կենտրոնում բացահայտվել են միացություններ, որոնք կարող են նպաստել նոր հակամանրէային դեղերի ստեղծմանը

ՀՀ ԳԱԱ «Հայկենսատեխնոլոգիա» գիտաարտադրական կենտրոնի գիտնականները բացահայտել են նոր միացություններ՝ ոչ սպիտակուցային ամինաթթուներ և սինթետիկ պեպտիդներ, որոնք օժտված են յուրահատուկ հակամանրէային ակտիվությամբ և պրոտեոզներ արգելակելու ունակությամբ: Դրանցից են ոչ սպիտակուցային ամինաթթու (2R,3S)-հիդրոքսիլեյցինը և սինթետիկ պեպտիդ N-ֆորմիլ-մեթիոնիլ-(2R,3S)-հիդրոքսիլեյցինը: Այս միացություններն ունակ են նաև արգելակելու սերինային պրոտեոզներ, օրինակ՝ տրիպսինը: Դիպեպտիդ N-Է-BOC-գլիցիլ-(S)-2-ամինա-3-(4-(4-ֆտորֆենիլ)-էթիլ)-ֆենիլ)-ո-ալանինը (N-Է-BOC-գլիցիլ-zm68) արգելակում է Clostridium histolyticum պաթոգեն մանրէներից արտազատված կոլագենազը, որը նպաստում է տեր բջիջների քայքայմանը բորբոքային գործընթացների ժամանակ:

«Հակաբիոտիկների նկատմամբ կայուն մանրէների առկայությունը և տարածումը ժամանակակից բժշկության մարտահրավերներից են, որոնք ստիպում են գիտ-

նականներին փնտրել այլընտրանքային ճանապարհներ՝ կայուն մանրէների դեմ պայքարելու համար: Ուղիներից մեկը նոր հակամանրէային ակտիվությամբ օժտված միացությունների բացահայտումն է: Մենք հետազոտեցինք սինթետիկ ամինաթթուների և պեպտիդների ազդեցությունն արտաքին միջավայրից անջատած հակաբիոտիկների նկատմամբ կայուն Pseudomonas, Xanthomonas և այլ ցեղերի շտամների աճի վրա և բացահայտեցինք ոչ սպիտակուցային ամինաթթու HS100, որն արգելակում է կայուն մանրէների Klebsiella, Streptococcus և Staphylococcus մանրէների որոշ շտամների աճը՝ նվազեցնելով մանրէների տիտրը մոտ 5 կարգով», - ասաց հետազոտության գիտական ղեկավար, ՀՀ ԳԱԱ «Հայկենսատեխնոլոգիա» գիտաարտադրական կենտրոնի Էկոլոգիական անվտանգության լաբորատորիայի վարիչ, կենսաբանական գիտությունների թեկնածու Նելլի Ղուկասյանը:

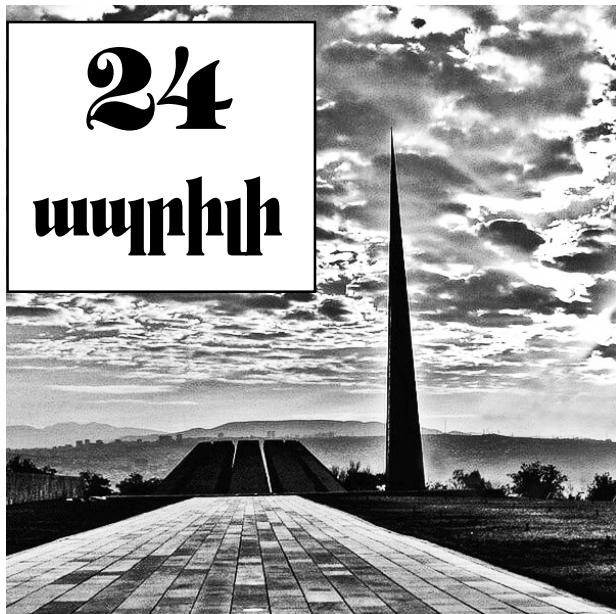
Հետազոտության կիրառական նշանակությունն այն

է, որ հակամանրէային ակտիվությամբ օժտված նոր միացությունները կարող են նպաստել նոր հակամանրէային դեղերի ստեղծմանը:

Հետազոտության արդյունքում ստացված գիտական արդյունքները տպագրվել են ՀՀ գիտական ամսագրերում, ներկայացվել միջազգային գիտաժողովներում:

Հետազոտությունը կատարվել է «Հայկենսատեխնոլոգիա» գիտաարտադրական կենտրոնում բազային ֆինանսավորմամբ՝ իրականացվող «Pseudomonas և Xanthomonas ցեղերին պատկանող մանրէների հակաբիոտիկների նկատմամբ կայունության հաղթահարումը» ծրագրի շրջանակներում: Հետազոտական աշխատանքներում ներգրավված են երիտասարդ գիտնականներ: Ծրագրի շրջանակներում երևանի պետական համալսարանի ուսանողները գրել են երկու ավարտական աշխատանք և երկու մագիստրոսական թեզ:

ՀՀ ԳԱԱ գիտության հանրայնացման և հասարակայնության հետ կապերի բաժին

Մենք եղել ենք, կանք ու կլինենք, և մեր հիշողության մեջ անթափանչ կրակը երբեք չի մարի: Ոգեկոչենք Մեծ եղեռնի զոհերի հիշատակը, վերստին հավաստենք մեր պահանջատիրությունը և հիշենք՝ որտեղից ենք գալիս և, որ ամենակարևորն է, ուր ենք ուզում գնալ:

Հայ ժողովուրդն իր հազարամյա պատմության ընթացքում ունեցել է բազում վերելքներ ու վայրէջքներ, զրկվել է պետականությունից, ենթարկվել ցեղասպանության և հայրենագրվման: Այդ բոլոր արհավիրքներին մենք դիմակայել ենք շնորհիվ մեր ոգու, լեզվի, հավատքի և հայրենասիրության:

Ցավոք, մեզանում դեռ առկա է կրիտիկական որոշակի զանգված, որ այդպես էլ չսովորեց պատմությունից համապատասխան դասեր քաղել: Պատմական կարծիքի շողություն ունեցողներին կամ այն ընդհանրապես չունեցողներին հիշեցնենք 1878 թ. Բեռլինի վեհաժողովում

Հայկական հարցի շուրջ մեծ տերությունների դիրքորոշումից հիասթափված Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Խրիմյան Հայրիկի պատգամը. «...Ո՛չ խնդրանքով, ո՛չ լացով, ո՛չ աղերսաթուղթով ազատություն չի գնվիր: Այլ միայն զենքով, բազուկի օգնությամբ: Իմ թուղթ շերտիվ մնաց կաթսայի մեջ, և մեզի ոչ մեկ բաժին ընկավ:

Ժողովուրդ հայոց, քու ազատությունը քու ձեռքդ է ամեն բանե առաջ. քու սեփական ուժիդ, քու զենքիդ մեջ»:

Ժամանակն է սթափվելու ամեն ինչին համակերպվող և համդուրժող դիտորդի դերից, թոթափելու մեզ համակած անտարբերությունը, մեր գաղափարներով և գործով սատարելու համազգային խնդիրների լուծման ուղիների որոնմանը և դիմագրավելու ահագնացող մարտահրավերներին՝ համուն մեր ինքնության, մեր նախնայաց հիշատակի և ապագա սերունդների:

Մեր հավաքական ուժով և միասնությամբ փորձենք հաղթահարել այն դժվարագույն շրջափուլը, որում հայտնվել ենք: Դա բոլորիս և, առաջին հերթին, մեր մտավորականության ժողովրդի առջև ունեցած բարոյական պարտքն է:

ԱՄՏԾՈ ՀԵՏ ԽՈՍԵԼՈՒ ՄԻԱԿ ԼԵՋՈՒՆ ՀԱՅԵՐԵՆԵ Է ԶՈՐՋ ԲԱՅՐՈՆ

Հայերենն աշխարհի հնագույն լեզուներից է: Հազարամյակների ընթացքում շատ քիչ ժողովուրդներ են սեփական լեզվի շնորհիվ պահպանել իրենց ինքնությունը: Հայոց լեզուն մեր գոյատևման առիվատույն է, մեր ամրոցը և ինչպես կասեր Միքայել Նալբանդյանը՝ այն անասելի ուժը, որի դիմաց անգործ են միլիոնավոր բարբարոսների սվինները:

Շատերն են գնահատանքի խոսք ասել մեր ոսկեդեմիկ լեզվի մասին: Ներկայացնենք դրանցից մի քանիսը:

○

«Ես սովորել եմ հայերի լեզուն, որպեսզի հասկանամ՝ ինչ լեզվով են խոսում աստվածները, քանզի հայոց լեզուն աստվածների լեզուն է, և Հայաստանն աստվածների հայրենիքն է, աստվածներն էլ ծնունդով Արարատյան դաշտից են»:

«Սկսել եմ և շարունակում եմ հայոց լեզվի ուսումնասիրությունը... Սա մի հարուստ լեզու է, և լիովին փոխհատուցվում են սովորողի չարչարանքները... ճոխ է հայ լեզուն, և առատորեն կվարձատրվի նա, ով կուսումնասիրի այն»:

ԶՈՐՋ ԲԱՅՐՈՆ

○

«Լեզուն է ամեն մի ժողովրդի ազգային գոյության ու էության ամենախոշոր փաստը, ինքնության ու համճարի ամենախոշոր դրոշմը, պատմության ու հեռավոր անցյալի կախարդական բանալին, հոգեկան կարողությունների ամենաճոխ գանձարանը, հոգին ու հոգեբանությունը»:

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ

○

«Գրաբարը... ոսկի է, դա լեզու չէ, այլ երկնային երաժշտություն, պերճություն, ուժ, ճկունություն, այդ ամենը մոր եմ սկսում զգալ...»:

ՎԱՅՆ ՏԵՐՅԱՆ

○

«Մայրենի լեզուն մարդու հետ է միշտ: Լեզուն այն միջոցն է, որով գիտակցությունը մարմին է առնում, մտածմունքը՝ նյութականանում»:

ՀՐԱԶՅԱ ԱՃԱՌՅԱՆ

«Իմ իմացած լեզուների մեջ հայերենը բացառիկ է, նախ՝ որպես զարմանալի տրամաբանական լեզու, ապա նաև՝ իր ճկունությամբ, մոր բառեր կազմելու դյուրություններով»:

ՖՐԵՐԵՐԻԿ ՖԵՅՐԻ

○

«Եթե աշխարհն իր համար մի մոր Աստվածաշունչ գրելու լիներ, հայերեն կգրեր»:

ՎԻԼՅԱՄ ՍԱՐՈՅԱՆ

○

«Գրենք և խոսենք հայերեն, այն գեղեցիկ է, հարուստ ու աստվածային»:

«Ամենքին հայտնի է, որ հայերեն այբուբենի համակարգը գլուխգործոց է»:

ԱՆՏՈՒՆ ՄԵՅԵ

○

«Երբ լսում եմ հարազատ հայոց լեզուն, մեծ ուսուցիչ Մաշտոցի, Խորենացու, Նարեկացու, Քուչակի, Սայաթ-Նովայի, Աբովյանի, հայ գրականության մյուս արմատ-ճյուղերի հզոր լիցքը սրտիս մեջ ի՛նչ ծիածաններ է կապում, երբ լսում եմ, երբ ակնցիս հնչում է, երբ հոգուս մեջ ալիքվում են նրա բառն ու բանը... Եվ երբ թարգմանում եմ Թումանյան, Չարենց, Իսահակյան, Տերյան, հոգեկան անվերժանելի հաղորդակցման արարում եմ ապրում, հպարտութ-

յուն ու խանդաղատանք իմ հայ ժողովրդի, իմ բարի հարևանի և եղբոր հանդեպ: Եվ մի՞թե կարելի է չսիրել, արմատով ու ճյուղով հոգու մեջ չկրել, և մանավանդ, մի՞թե կարելի է օտարամուտ և անհարկի խոսքով աղարտել արևահամ հայոց լեզուն, հայ մոր սուրբ շուրթերով հնչող լեզուն»:

ՍՈՐԻՍ ՓՈՑԽԻՇՎԻԼԻ

○

«Ես արևելյան լեզուների մասնագետ եմ, բայց պիտի խոստովանեմ, որ հոգուս խորքում, էությանս մեջ ամբողջապես «հայոց լեզուն» առեղծված-հրաշքը կրում եմ առավել մեծ սիրով, խորին ակնածանքով, մաս կարմանքով: Սիրով, որովհետև աշխարհի ամենահրաշագեղ, հարուստ և ինքնատիպ լեզուներից է: Ակնածանքով, քանզի նրանով խոսում է մի բազմաշնորհ ժողովուրդ, որի հիմնավորը մշակույթը, արվեստն ու գրականությունը միշտ և ամենուրեք հիացմունք են առաջացրել: Ջարմանքով, որովհետև ժամանակի թոհուրոհով անցած, արհավիրքների դիմակայած ամրակուռ բերդի նման հրի-սրի դիմացած, կարծրացած, փայլատակած՝ այսօր նա բացում է իր մերթին խոր երակները, և մենք տեսնում ենք հայերենի անսպառ հնարավորությունները, վեհ, հպարտ ու սլացիկ ընթացքը աշխարհի հանրահայտ լեզուների շարքում»:

ՄԻԽԱՅԻԼ ԲՈԳՈԼՅՈՒԲՈՎ

○

«Ինձ հաջորդող սերունդներին, թոռներին, ծոռներին կտակում եմ տիրապետել հայոց լեզվին: Ամեն մեկը պետք է իր պարտքը համարի ուսումնասիրել հայոց լեզուն, գրագետ խոսել հայերեն՝ անկախ նրանից, թե քանի տոկոս է նրա մեջ հայկական արյունը: Այդ տոկոսը ոչինչ չի նշանակում: Մենք փոխանցում ենք սերունդներին ոչ թե արյուն, այլ գաղափարներ, և գաղափարների մեջ ինձ համար ամենաթանկը հայոց լեզուն է... Գիտեք, որ իմ կյանքի ամենամեծ երջանկությունը եղել է ու կմնա, քանի ապրում եմ, հայոց լեզվին տիրապետելը»:

ՎԻԿՏՈՐ ՀԱՄԲԱՐՉՈՒՄՅԱՆ

○

Մեր լեզուն

Մեր լեզուն մեր խիղճն է դա, Սուրբ հացը մեր սեղանի, Մեր հոգու կանչն է արդար Ու համը մեր բերանի:

Մեր լեզուն ծուխն է մեր տան, Մեր կշիռն աշխարհի մեջ, Նա աղն է մեր ինքնության, Էության խորհուրդը մեծ:

Մեր լեզուն արյունն է մեր, Արյունից ավելի թանկ, Մեր բուրմունքն ու գույնն է մեր, Մեր լեզուն մենք ենք, որ կանք:

Նա պիտի մեր առաջին Ու վերջին սերը լինի, Ի՞նչ ունենք էլ աշխարհում, Որ այսքան մերը լինի:

ՀԱՍՈ ՍԱՀՅԱՆ

Այդ հրաշագործ խոսքերը

Մի անգամ ընկերս պատմեց իր ծանոթի տատի մասին, որը ծնվել էր դաշտային Կիլիկիայում: Ու երբ այս տատը, որը դեռ տատ չէր դարձել, այլ փոքր երեխա էր եղել, տեսել էր զարհուրելի՝ 1896-ի կոտորածները:

Թուրք բարբարոսները տուն էին ներխուժել վայրի աղաղակներով և ստիպել ուրանալ լեզուն ու հավատը: Ընտանիքի այս ամենակրտսեր աղջնակը պատին էր սեղմվել սարսափով, իսկ ծնողներն իրենց գլուխներին յաթաղան բռնած մարդակերներին մերժել էին բացեիքաց: Գազազած վայրենիները նախ հոր լեզուն էին կտրել և կնոջ ու երեխայի աչքերի դեմ հռչակելով սպանել, ապա փորձել էին մոր լեզուն կտրել ու խեղդել: Նա, զգալով օրհասը, վերջին շնչում աղաղակել էր՝ Աստված, զավակներիս պահպանիր: Դրանք եղել էին նրա վերջին խոսքերը:

Օրեր հետո սարսափից պարտեզում ծվարած երեխային գտել էին ողջ մնացած հարևաններից ու հանձնել մի թուրքախոս ընտանիքի, որի նախնիների լեզուն էլ ժամանակին կտրել էին՝ մայրենին մոռանալ տալու համար: Բայց երեխան ոչ մի լեզվով էլ չէր խոսել, և միշտ կարծել էին համրացել է: Տարիներ հետո մի լավ երիտասարդ էր հայտնվել (ընկերոջս ծանոթի ապագա հայրը) և իմանալով նրա կյանքի պատմությունը՝ ամուսնացել: Երեխաներ էին ունեցել, սակայն նրանց խոսել էր սովորեցրել հայրը: Երեխաները մեծանալով՝ հասու էին եղել իրենց մոր ողբերգությանը և լիովին ըմբռնել նրա դժբախտությունն ու հիացել հայրական նկարագրով:

Մի օր էլ անկողին էր ընկել մեծ մայրիկը, և հարազատները դեռ չէին ըմբռնել, որ դա արդեն մահվան մահիճն էր լինելու նրա համար, իսկ նա նշանացի (ինչպես ամբողջ կյանքում) հասկացրել էր, որ ոչ մի տեղը չի ցավում, որ չանհանգստանան, սակայն ցանկանում է, որ տնեցիներն իր շուրջը բոլորվեն: Կատարել էին կամքը՝ դեռ չըմբռնելով, որ դա վերջինն է լինելու նրա կենաց մեջ: Հետո հասկացրել էր, որ իրեն բարձրին հենեն, և այդպես կիսանստած նայել էր բոլորին, ու անսահման թախծ էր եղել աչքերում:

Բոլորի աչքը մեծ մայրիկի կողմն էր եղել, ու հանկարծ կատարվել էր հրաշքը. նա ձեռքը վեր էր բարձրացրել ու շատ լսելի ասել.

- Աստված, զավակներիս պահպանիր:

Այն արյունոտ օրը մորից լսած վերջին խոսքն էր արտաբերել:

Բայց խոսքում չէր եղել մոր ցավագին ու աղերսական ճիչը: Հավաքվածներն անակնկալի եկած միմյանց էին նայել, սակայն չէին հասցրել ուրախանալ, որ մեծ մոր լեզուն բացվել էր, քանի որ քիչ անց նրա՝ այնքան ոճիրներ տեսած աչքերը խաղաղորեն զոցվել էին հավիտյան:

Երկարուծիկ տարիների ընթացքում սարսափից համրացած մեծ մայրիկի լեզուն այդ վերջին պահին բացվել էր, որպեսզի օրհասի ժամին մորից լսած այդ երեք բառով օրհներ թոռներին:

Ըստ Գևորգ Դևրիկյանի

Գիտություն

**Գլխավոր խմբագիր՝ Վ. ՀՈՎԱԿԻՄՅԱՆ
Խմբագիր՝ Ա. ՍԱՀԱԿՅԱՆ**

Երևան-19, Մարշալ Բաղդամյան 24/4,
հեռ. 58-18-23, 3-16

Դասիչ՝ 69268, գրանցման վկայական՝ 448:
Ստորագրված է տպագրության՝ 28.04.2023 թ.:

"ГИТУТЮН" ("Hayka") газета НАН РА